

BISSCHOPPENSYNODE
DERDE ALGEMENE BUITENGEWONE VERGADERING
DE PASTORALE UITDAGINGEN MET BETREKKING TOT HET GEZIN IN DE
CONTEXT VAN DE EVANGELISATIE
INSTRUMENTUM LABORIS

Vaticaanstad

2014

INHOUD

Afkortingen

Voorwoord

Inleiding

DEEL EEN

Het Evangelie van het gezin verkondigen in de wereld van vandaag

Hoofdstuk I

Gods plan met het huwelijk en het gezin

Het gezin in het licht van de Bijbelse boodschap (1-3)

Het gezin in de documenten van de Kerk (4-7)

Hoofdstuk II

De kennis en receptie van de Heilige Schrift en de documenten van de Kerk over huwelijk en gezin (8)

De kennis van de Bijbel aangaande het gezin (9-10)

De kennis van de documenten van het leergezag (9-11)

De noodzaak van deskundige priesters en bedienaren (12)

De verschillende acceptaties van de leer van de Kerk (13-14)

Enkele redenen van de moeilijkheden in de receptie (15-16)

Het bevorderen van een betere kennis van het leergezag (17-19)

Hoofdstuk III

Het Evangelie van het gezin en de natuurwet

Het verband tussen het Evangelie van het gezin en de natuurwet (20)

Problematische aspecten van de natuurwet in de huidige tijd (21-26)

Praktische bezwaren tegen de natuurwet aangaande de verbintenis tussen man en vrouw (27-29)

Een wenselijke vernieuwing van het taalgebruik (30)

Hoofdstuk IV

Het gezin en de roeping van de persoon in Christus

Het gezin, de persoon en de maatschappij (31-34)

Naar het beeld van het trinitaire leven (35)

De Heilige Familie van Nazaret en de opvoeding tot de liefde (36-38)

Verschil, wederkerigheid en stijl van het gezinsleven (39-42)

Het gezin en integrale ontwikkeling (43-44)

De begeleiding van het nieuwe verlangen naar een gezin en de crises (45-48)

Een voortdurende vorming (49)

DEEL TWEE

HET GEZINSPASTORAAT IN HET LICHT VAN DE NIEUWE UITDAGINGEN

Hoofdstuk I

De gezinspastoraal: verschillende voorstellen

Verantwoordelijkheid van de herders en charismatische gaven in de gezinspastoraal (50)

De voorbereiding op het huwelijk (51-56)

Volksvroomheid en gezinsspiritualiteit (57)
Het ondersteunen van de gezinsspiritualiteit (58)
Het getuigenis van de schoonheid van het gezin (59-60)

Hoofdstuk II

De pastorale uitdagingen voor het gezin

a) De geloofscrisis en het gezinsleven

Pastoraal handelen in de geloofscrisis (62-63)

b) Kritieke situaties binnen het gezin

Moelijkheden in de relatie/communicatie (64)
Fragmentatie en desintegratie (65)
Geweld en misbruik (66-67)
Verslavingen, media en sociaal netwerk (68-69)

c) Druk van buiten op het gezin

De invloed van het werk op het gezin (70-71)
Het verschijnsel van de migratie en het gezin (72)
Armoede en strijd om het bestaan (73)
Consumentisme en individualisme (74)
Tegengestelde getuigenissen in de Kerk (75)

d) Enkele bijzondere pastorale situaties

Het gewicht van de maatschappelijke verwachtingen aangaande het individu (76)
De invloed van oorlogen (77)
Verschil in eredienst (78)
Andere kritieke situaties (79)

Hoofdstuk III

De moeilijke pastorale situaties

a) Gezinssituaties (80)

Het samenwonen (81-82)
Feitelijke verbintenissen (83-85)
Gescheiden wonende echt)paren, gescheiden personen en gescheiden en hertrouwde personen (86)
Kinderen en alleenstaanden (87)
Jonge ongehuwde moeders (88)
Kerkrechtelijk ongeordende situaties (89-92)
Omtrent het naderen tot de sacramenten (93-95)
Andere verzoeken (96)
Omtrent gescheiden wonende echt)paren en gescheiden personen (97)
Vereenvoudiging van huwelijksprocessen (98-102)
De pastorale zorg in moeilijke situaties (103-104)
Niet-praktiserenden en niet-gelovigen die om een huwelijk vragen (105-109)

b) Omtrent verbintenissen tussen personen van hetzelfde geslacht

Burgerlijke erkenning (110-112)
De beoordeling van de plaatselijke Kerken (113-115)
Enkele pastorale aanwijzingen (116-119)
De geloofsoverdracht aan kinderen bij verbintenissen van personen van hetzelfde geslacht (120)

DEEL III

HET OPENSTAAN VOOR HET LEVEN EN DE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE OPVOEDING

Hoofdstuk I

De pastorale uitdagingen omtrent het openstaan voor het leven (121-122)

Kennis en receptie van het leergezag aangaande het openstaan voor het leven (123-125)

Enkele oorzaken van de moeilijke receptie (126-127)

Pastorale aanbevelingen (128)

Omtrent de sacramentele praktijk (129)

Het bevorderen van een mentaliteit die openstaat voor het leven (130-131)

Hoofdstuk II

De Kerk en het gezin ten overstaan van de uitdaging van de opvoeding

a) De uitdaging van de opvoeding in het algemeen

De uitdaging van de opvoeding en het gezin in de wereld van vandaag (132)

De geloofsoverdracht en de christelijke initiatie (133-134)

Enkele specifieke moeilijkheden (135-137)

b) De christelijke opvoeding in moeilijke gezinsomstandigheden (138)

Een algemeen overzicht van de situatie (139-140)

De verzoeken die tot de Kerk worden gericht (141-145)

De antwoorden van de particuliere Kerken (146-150)

Tijden en wijzen van de christelijke initiatie van de kinderen (151-152)

Andere specifieke moeilijkheden (153)

Enkele pastorale aanwijzingen (154-157)

SLOT (158-159)

Afkortingen

CKK *Catechismus van de Katholieke Kerk*

CV *Caritas in Veritate*, Encycliek van Benedictus XVI (29 juni 2009)

DCE *Deus Caritas est*, Encycliek van Benedictus XVI (25 december 2005)

DV *Dei Verbum*, *Dogmatische Constitutie over de goddelijke openbaring*, Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie

EG *Evangelii Gaudium*, Apostolische Exhortatie van Franciscus (24 november 2013)

FC *Familiaris Consortio*, Apostolische Exhortatie van Johannes Paulus II (22 november 1981)

GS *Gaudium et spes*, *Pastorale Constitutie over de Kerk in de wereld van deze tijd*, Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie

GE *Gravissimum educationis*, *Verklaring over de christelijke opvoeding*, Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie

HV *Humanae Vitae*, Encycliek van Paulus VI (25 juli 1968)

LF *Lumen Fidei*, Encycliek van Franciscus (29 juni 2013)

LG *Lumen Gentium*, *Dogmatische Constitutie over de Kerk*, Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie

SC *Sacramentum Caritatis*, Postsynodale apostolische Exhortatie van Benedictus XVI (22 februari 2007)

VOORWOORD

Op 8 oktober 2013 heeft paus Franciscus de Derde Algemene Buitengewone Vergadering van de Bisschoppensynode bijeengeroepen over het thema: *De pastorale uitdagingen met betrekking tot het gezin in de context van de evangelisatie*. Het Algemeen Secretariaat van de synode is de voorbereiding begonnen met het sturen van het *Voorbereidende Document*, dat veel reacties losmaakte onder het volk van God. Deze reacties zijn verzameld in dit *Instrumentum laboris*. Gezien de omvang en de complexiteit van het thema heeft de Heilige Vader een werktraject in twee fases vastgesteld, die een organische eenheid vormen. In de Algemene Buitengewone Vergadering van 2014 zullen de synodevaders de gegevens, de getuigenissen en de suggesties van de particuliere Kerken evalueren en verdiepen om een antwoord te geven op de nieuwe uitdagingen met betrekking tot het gezin. De Gewone Algemene Vergadering van 2015 die in hogere mate het episcopaat representeert, zal verder reflecteren op de behandelde thema's, zich daarbij baserend op het voorafgaande werk van de synode, om adequate richtlijnen voor het pastoraal handelen te bepalen.

Het *Instrumentum laboris* komt voort uit de antwoorden op de enquête van het *Voorbereidende Document*, die verdeeld was in acht groepen vragen betreffende huwelijk en gezin. Na publicatie in november 2013 werd dit document wereldwijd verspreid. Talrijke gedetailleerde antwoorden zijn binnengekomen van de synodes van de Oosterse Katholieke Kerken *sui iuris*, de Bisschoppenconferenties, de dicasteries van de Romeinse Curie en de Vereniging van de Algemeen Oversten. Ook zijn er bij het Algemeen Secretariaat rechtstreeks antwoorden - bemerkings genaaamd - binnengekomen van een aanzienlijk aantal bisdommen, parochies, bewegingen, groepen, kerkelijke verenigingen en gezinsverbanden, evenals van academische instellingen, specialisten, gelovigen en anderen die er belang in stelden hun eigen overwegingen te doen kennen.

De tekst is verdeeld in drie delen en herneemt de acht thema's van de enquête in een ordening die is toegesneden op de behandeling in de synodevergadering. Het eerste deel, gewijd aan het Evangelie van het gezin, behandelt Gods plan en de roeping van de mens in Christus; in dit perspectief staan de kennis en de receptie van de Bijbelse gegevens en de documenten van het leerzeg van de Kerk, inclusief de moeilijkheden, vooral inzake het begrip van de natuurwet. Het tweede deel behandelt de verschillende voorstellen voor de gezinspastoraal, de bijbehorende uitdagingen en de moeilijke situaties. Het derde deel is gewijd aan het openstaan voor het leven en de opvoedkundige verantwoordelijkheid van de ouders, die het huwelijk tussen man en vrouw kenmerkt, met bijzondere verwijzing naar de huidige pastorale omstandigheden.

Het onderhavige document, dat de vrucht is van collegiale arbeid die voortkomt uit de raadpleging van de plaatselijke Kerken en die het Algemeen Synode Secretariaat samen met de Secretariaatsraad heeft verzameld en uitgewerkt, is de leden van de synodevergadering ter hand gesteld als *Instrumentum laboris*. Het geeft een breed, zij het niet uitputtend beeld van de huidige situatie van het gezin, van zijn uitdagingen en van de overwegingen die het oproept.

De thema's die niet in het document zijn opgenomen en waarvan er enkele zijn gesignaleerd in de antwoorden op nr. 9 (varia) van de enquête, zullen worden behandeld in de Algemene Gewone Vergadering van de synode van 2015.

Lorenzo kardinaal Baldisseri

Algemeen secretaris van de Bisschoppensynode

Vaticaan, 24 juni 2014

Hoogfeest van Johannes de Doper

INLEIDING

De verkondiging van het Evangelie van het gezin is een integraal deel van de zending van de Kerk, aangezien de openbaring van God licht werpt op de relatie van een man en een vrouw, hun liefde en de vruchtbaarheid van hun relatie. In de huidige tijd vormt de wijd verbreide culturele, maatschappelijke en geestelijke crisis een uitdaging voor de evangelisatie van het gezin, de vitale kern van de maatschappij en van de kerkelijke gemeenschap. Deze verkondiging ligt in de lijn van de synodale vergadering over *De nieuwe evangelisatie voor het doorgeven van het christelijk geloof* en *Het jaar van het geloof*, afgekondigd door Benedictus XVI.

In het bewustzijn dat “de van de apostelen stammende overlevering in de Kerk voortgaat onder bijstand van de Heilige Geest” (DV 8), is de Buitengewone Algemene Vergadering van de synode over het thema *De pastorale uitdagingen met betrekking tot het gezin* geroepen om na te denken over de weg die gevolgd moet worden om aan alle mensen de waarheid over de huwelijksliefde en het gezin over te brengen en te beantwoorden aan de talrijke uitdagingen (vgl. EG 66). Voor de pastoraal van de Kerk is het gezin een onuitputtelijke rijkdom en een levensbron; daarom is haar primaire taak de verkondiging van de schoonheid van de roeping tot de liefde, die een groot potentieel voor de maatschappij en voor de Kerk in zich draagt. Gezien deze urgentie luistert het episcopaat *cum et sub Petro* aandachtig naar de Heilige Geest, wanneer het reflecteert op de huidige pastorale uitdagingen.

De Kerk is zich ervan bewust dat de moeilijkheden niet de laatste horizon bepalen van het gezinsleven en dat de mensen niet alleen maar problemen hebben; zij neemt graag kennis van het elan, vooral onder jongeren, dat een nieuwe lente voor het gezin laat vermoeden. Dit blijkt uit talrijke kerkelijke bijeenkomsten waar met name onder de jongere generaties een hernieuwd verlangen naar een gezin leeft. Vanwege dit verlangen is de Kerk geroepen om steun en begeleiding te geven op alle niveaus, trouw aan de opdracht van de Heer de schoonheid van de liefde in het gezin te verkondigen. De paus moedigt bij zijn ontmoetingen met gezinnen altijd ertoe aan met hoop naar de toekomst te kijken en beveelt daarbij een levensstijl aan waardoor men de liefde in het gezin bewaart en doet groeien, namelijk: *toestemming vragen, danken en vergeving vragen*, nooit de zon onder laten gaan over ruzie of onbegrip, zonder de nederigheid te hebben om zich te verontschuldigen.

Vanaf het begin van zijn pontificaat heeft paus Franciscus herhaald: “God wordt nooit moe ons te vergeven, nooit [...] wij zijn het die moe worden om vergeving te vragen” (*Angelus van 17 maart 2013*). Dit accent op de barmhartigheid heeft ook een belangrijk effect gehad op de kwesties betreffende huwelijk en gezin, omdat het, verre van ieder moralisme, nieuwe horizonten opent in het christelijk leven, wat voor grenzen men ook heeft ervaren en wat voor zonden men ook bedreven heeft. De barmhartigheid van God stelt open voor een voortdurende bekering en een voortdurende wedergeboorte.

DEEL EEN

HET EVANGELIE VAN HET GEZIN VERKONDIGEN IN DE WERELD VAN VANDAAG

Hoofdstuk I

Gods plan met het huwelijk en het gezin

Het gezin in het licht van de Bijbelse boodschap

1. Het boek Genesis laat zien dat man en vrouw geschapen zijn naar het beeld en de gelijkenis van God; door elkaar te aanvaarden, erkennen zij dat zij voor elkaar gemaakt zijn (vgl. Gen. 1, 24-31; 2, 4b-25). Door de voortplanting worden man en vrouw medewerkers van God in het ontvangen en het doorgeven van het leven: “Door aan hun afstammelingen het menselijk leven door te geven werken man en vrouw, als echtgenoten en ouders, op een unieke manier mee aan het werk van de Schepper” (CKK 372). Bovendien strekt hun verantwoordelijkheid zich uit tot het behoeden van de schepping en de groei van de menselijke familie. In de Bijbelse traditie wordt het perspectief van de schoonheid van de menselijke liefde, de spiegel van de goddelijke liefde, vooral uitgewerkt in het *Hooglied* en de profeten.

2. De verkondiging van de Kerk betreffende het gezin vindt haar fundament in de prediking en het leven van Jezus, die heeft geleefd en is opgegroeid in de heilige Familie van Nazaret. Hij nam deel aan de bruiloft van Kana, waarvan Hij het feest heeft verrijkt met het eerste van zijn “tekenen” (vgl. Joh. 2, 1-11) en presenteerde zichzelf als de Bruidegom die zijn Bruid met zich verenigt (vgl. Joh. 3, 29). Hij heeft zich op het kruis overgegeven met liefde tot het einde en in zijn verzezen Lichaam heeft Hij nieuwe relaties onder de mensen tot stand gebracht. Door de goddelijke genade ten volle te openbaren, maakt Jezus het mogelijk dat man en vrouw het ‘principe’ herontdekken volgens hetwelk God hen verenigt tot één vlees (vgl. Mat. 19, 4-6), waardoor zij - met de genade van Christus - in staat worden gesteld elkaar voor altijd trouw lief te hebben. Daarom heeft de goddelijke maat van de echtelijke liefde, waartoe de echtgenoten door de genade zijn geroepen, haar bron in de “schoonheid van de heilzame liefde van God, geopenbaard in Jezus Christus die is gestorven en verzezen” (EG 36), het hart van het Evangelie.

3. Jezus heeft, toen Hij de menselijke liefde aannam, deze ook vervolmaakt (vgl. GS 49) en man en vrouw een nieuwe wijze van elkaar liefhebben toevertrouwd, die haar fundament heeft in de onherroepelijke trouw van God. In dit licht heeft de *Brief aan de Efeziërs* in de huwelijksliefde tussen man en vrouw “het grote geheim” herkend dat in de wereld de liefde tussen Christus en de Kerk tegenwoordig stelt (vgl. Ef. 5, 31-32). Zij bezitten het charisma (vgl. 1 Kor. 7, 7) om de Kerk op te bouwen met hun huwelijksliefde en zij hebben de taak van het voortbrengen en opvoeden van kinderen. Verbonden door een onlosmakelijke sacramentele band beleven de echtgenoten de schoonheid van de liefde, het vaderschap, het moederschap en de waardigheid om deel te nemen aan het scheppingswerk van God.

Het gezin in de documenten van de Kerk

4. In de loop van de eeuwen heeft de Kerk het niet laten ontbreken aan haar voortdurend onderricht aangaande huwelijk en gezin. Een van de meest verheven uitdrukkingen van dit

leergezag wordt gegeven door het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie in de pastorale Constitutie *Gaudium et spes*, die een heel hoofdstuk wijdt aan de bevordering van de waardigheid van huwelijk en gezin (vgl. GS 47-52). Het heeft het huwelijk gedefinieerd als een gemeenschap van leven en liefde (vgl. GS 48), waarbij het de liefde in het middelpunt van het gezin heeft geplaatst en tegelijkertijd de waarheid van deze liefde heeft laten zien tegenover de verschillende vormen van reductionisme die aanwezig zijn in de hedendaagse cultuur. De “ware liefde tussen man en vrouw” (GS 49) impliceert de wederzijdse zelfgave, sluit de seksuele dimensie en de affectiviteit in en integreert deze, en beantwoordt daarmee aan het goddelijk plan (vgl. GS 48-49). Bovendien onderstreept *Gaudium et spes* 48 het geworteld zijn in Christus van de echtgenoten: Christus de Heer “ontmoet in het sacrament van het huwelijk de echtgenoten” en blijft bij hen. In de menswording neemt Hij de menselijke liefde aan, zuivert haar en brengt haar tot volheid; met zijn Geest schenkt Hij de echtgenoten het vermogen haar te beleven, door hun hele leven te doortrekken met geloof, hoop en liefde. Op deze wijze zijn de echtgenoten als het ware gewijd en bouwen door een eigen genade het Lichaam van Christus op en vormen zij een huiskerk (vgl. LG 11), zodat de Kerk om haar mysterie ten volle te begrijpen naar het christelijk gezin kijkt, dat het op een authentieke manier laat zien.

5. In het spoor van het Tweede Vaticaans Concilie heeft het pauselijk leergezag de leer over huwelijk en gezin verdiept. In het bijzonder heeft Paulus VI met de Encycliek *Humanae Vitae* de innige band belicht tussen de huwelijksliefde en de voortplanting van het leven. De heilige Johannes Paulus II heeft in het bijzonder aandacht geschonken aan het gezin door middel van zijn catecheses over de menselijke liefde, de *Brief aan de gezinnen (Gratissimam Sane)* en vooral met de apostolische Exhortatie *Familiaris Consortio*. In deze documenten heeft de paus het gezin gedefinieerd als de “weg van de Kerk”, heeft hij een overzicht gegeven van de roeping van man en vrouw tot de liefde en heeft hij de fundamentele richtlijnen aangegeven voor een gezinsspastoraal en de presentie van het gezin in de maatschappij. Bij de behandeling van de huwelijksliefde (vgl. FC 13) heeft hij in het bijzonder de wijze beschreven waarop de echtgenoten in hun wederzijdse liefde de gave van de Geest van Christus ontvangen en hun roeping tot heiligheid beleven.

6. Benedictus XVI heeft in de Encycliek *Deus Caritas est* het thema weer opgepakt van de waarheid van de liefde tussen man en vrouw, die alleen ten volle wordt verlicht in het licht van de liefde van de gekruisigde Christus (vgl. DCE 2). Hij benadrukt dat “het huwelijk dat op een exclusieve en definitieve liefde berust, tot beeld wordt van de verhouding van God tot zijn volk en omgekeerd: de wijze waarop God liefheeft, tot maatstaf wordt van de menselijke liefde” (DCE 11). Bovendien brengt hij in de Encycliek *Caritas in Veritate* het belang van de liefde naar voren als levensprincipe in de maatschappij (vgl. CV 44), de plaats waar men de ervaring van het gemeenschappelijk welzijn leert.

7. Paus Franciscus schrijft, wanneer hij in de Encycliek *Lumen Fidei* de band tussen gezin en geloof behandelt: “De ontmoeting met Christus, het zich laten grijpen en leiden door Zijn liefde verbreedt de horizon van het bestaan, geeft het een vaste hoop, die niet teleurstelt. Het geloof is geen toevluchtsoord voor mensen zonder moed, maar een verbreding van het leven. Het doet een grootse roeping ontdekken, de roeping tot de liefde, en het verzekert ons dat deze liefde betrouwbaar is en de moeite waard om zich hieraan over te geven, omdat het gefundeerd is in de trouw van God, die sterker is dan iedere broosheid van ons” (LF 53).

Hoofdstuk II

De kennis en receptie van de Heilige Schrift en van de documenten van de Kerk over huwelijk en gezin

8. Het kerkelijk leven van onze tijd wordt gekenmerkt door een wijd verbreide herontdekking van het Woord van God in het leven van de Kerk. De herontdekking van de Heilige Schrift in kerkelijke kring heeft op verschillende manieren haar stempel gedrukt op het leven van de bisdommen, parochies en kerkgemeenschappen. Uit de talrijke binnengekomen antwoorden en bemerkingen blijkt echter dat de kennis, de communicatie en de receptie van de leer van de Kerk betreffende het gezin op een zeer gedifferentieerde wijze plaatsvinden overeenkomstig het gezinsleven, de kerkelijke structuur en de socio-culturele context. In streken waar de christelijke traditie leeft en er een goed georganiseerde pastoraal is, vindt men personen die gevoelig zijn voor de christelijke leer over huwelijk en gezin. Elders vindt men om verschillende redenen veel christenen die niet van het bestaan van deze leer op de hoogte zijn.

De kennis van de Bijbel aangaande over het gezin

9. In het algemeen kan men zeggen dat de Bijbelse leer, vooral van de Evangelies en de brieven van Paulus, tegenwoordig beter bekend is. Toch stellen alle Bisschoppenconferenties dat er nog veel te doen blijft, opdat deze ook wat het gezin betreft het fundament van de spiritualiteit en het leven van de christenen wordt. Uit niet weinig antwoorden kan men opmaken dat er ook onder de gelovigen een groot verlangen bestaat de Heilige Schrift beter te leren kennen.

10. In dit perspectief komt duidelijk naar voren hoe beslissend de vorming van de geestelijkheid en in het bijzonder de kwaliteit van de homilie is, waarop de Heilige Vader Franciscus recent heeft gewezen (vgl. EG 135-144). De homilie is immers een bevoorrecht instrument om de gelovigen de Heilige Schrift in haar kerkelijke en existentiële betekenis voor ogen te stellen. Dankzij een adequate prediking wordt het volk van God in staat gesteld de schoonheid van het Woord, dat het gezin aantrekt en sterkt, te waarderen. Samen met de homilie wordt als een belangrijk instrument erkend het binnen het bisdom en de parochie bevorderen van cursussen die de gelovigen helpen op een adequate wijze tot de Schrift te naderen. Men suggereert niet zozeer pastorale initiatieven te verveelvoudigen, maar heel de gezinspastoraal Bijbels te bezielen. Iedere omstandigheid waarin de Kerk geroepen is op gezinsniveau te zorgen voor de gelovigen, is een gelegenheid om het Evangelie van het gezin te verkondigen, te ervaren en te waarderen.

De kennis van de documenten van het leergezag

11. De kennis bij het volk van God van de conciliaire en post-conciliaire documenten van het leergezag over het gezin lijkt over het algemeen schaars te zijn. Een zekere kennis ervan is duidelijk aanwezig bij hen die werkzaam zijn op het gebied van de theologie. Deze teksten schijnen de mentaliteit van de gelovigen echter niet ten diepste te doordringen. Er zijn ook antwoorden die eerlijk het feit erkennen dat deze documenten onder de gelovigen helemaal niet bekend zijn. In enkele antwoorden merkt men op dat de documenten soms, vooral door leken die hierin van te voren niet zijn geïnstrueerd, worden opgevat als iets zeer "exclusiefs". Men bemerkt een zekere moeite om deze teksten ter hand te nemen en te bestuderen. Als er niet een deskundig iemand is die in staat is in de lectuur van deze teksten in te leiden, dan blijken deze documenten dikwijls moeilijk toegankelijk. Men voelt vooral de behoefte het existentiële karakter van de in de documenten gestelde waarheden te laten zien.

De noodzaak van deskundige priesters en bedienaren

12. Enkele binnengekomen reacties leggen de verantwoordelijkheid van de geringe verbreiding van deze kennis bij de herders zelf: naar het oordeel van enkele gelovigen kennen zij zelf het onderwerp huwelijk en gezin van de documenten niet ten diepste, noch lijken zij de instrumenten te hebben om deze thematiek te ontwikkelen. Uit enkele binnengekomen reacties kan men afleiden hoe de herders zich soms niet geschikt en ondeskundig voelen om problemen te behandelen die de seksualiteit, de vruchtbaarheid en de voortplanting betreffen, zodat men er vaak de voorkeur aan geeft deze thema's niet aan te pakken. In enkele antwoorden vindt men ook een zekere ontevredenheid ten opzichte van enkele priesters die onverschillig lijken ten opzichte van enkele delen van de morele leer. Hun meningsverschil met de leer van de Kerk brengt verwarring teweeg onder het volk van God. Men vraagt daarom dat de priesters zelf beter zijn voorbereid en meer verantwoordelijkheid tonen in de uitleg van het Woord van God en de presentatie van de documenten van de Kerk betreffende huwelijk en gezin.

De verschillende acceptaties van de leer van de Kerk

13. Een groot aantal Bisschoppenconferenties merkt op dat daar waar de leer van de Kerk in zijn authentieke, menselijke en christelijke schoonheid diepgaand doorgegeven wordt, deze door een groot gedeelte van de gelovigen met enthousiasme wordt aanvaard. Wanneer men erin slaagt een allesomvattend idee van huwelijk en gezin overeenkomstig het christelijk geloof te laten zien, dan wordt men de waarheid, het goede en de schoonheid ervan gewaar. De leer wordt vooral aanvaard waar voor de gelovigen gaat om een werkelijke weg van het geloof en niet alleen maar een spontane nieuwsgierigheid hebben naar wat de Kerk denkt over de seksuele moraal. Anderzijds bevestigen veel antwoorden dat ook wanneer de leer van de Kerk aangaande huwelijk en gezin bekend is, heel veel christenen moeilijkheden blijken te hebben om deze in zijn geheel te aanvaarden. In het algemeen maakt men melding van delen van de christelijke leer waartegen, hoewel ze belangrijk zijn, weerstand in verschillende gradaties bestaat, zoals bijvoorbeeld ten opzichte van de geboortebeperving, scheiding en een nieuw huwelijk, homoseksualiteit, samenleven, trouw, relaties vóór het huwelijk, IVF et cetera. Veel antwoorden getuigen dat daarentegen de leer van de Kerk aangaande de waardigheid van en het respect voor het menselijk leven meer verbreed en op ruimere schaal en gemakkelijker wordt aanvaard, tenminste in principe.

14. Terecht wordt er opgemerkt dat een betere integratie nodig zou zijn tussen de spiritualiteit van het gezin en de moraal: deze zou het dan mogelijk maken ook het leergezag van de Kerk op het terrein van de gezinsmoraal beter te begrijpen. Enkele bijdragen stellen vast dat het belangrijk is elementen van de plaatselijke culturen op hun juiste waarde te schatten, die kunnen helpen de waarde van het Evangelie te begrijpen; dit is het geval met vele Aziatische culturen, die vaak op het gezin gericht zijn. In deze contexten stellen enkele Bisschoppenconferenties dat het niet moeilijk is de leer van de Kerk aangaande het gezin aan te vullen met de maatschappelijke en morele waarden van het volk die aanwezig zijn in deze culturen. Hiermee wil men opnieuw aandacht vragen voor het belang van de interculturaliteit bij de verkondiging van het Evangelie van het gezin. Ten slotte komt uit de binnengekomen antwoorden en bemerkingen de noodzaak naar voren om concrete en haalbare vormingstrajecten op te zetten waardoor een toegang ontsloten kan worden tot de geloofswaarheden die het gezin betreffen, vooral om de diepe menselijke en existentiële waarde ervan te kunnen waarderen.

Enkele redenen van de moeilijkheden in de receptie

15. Enkele Bisschoppenconferenties wijzen erop dat de reden van veel verzet tegen de leer van de Kerk omtrent de gezinsmoraal het gebrek is aan een authentieke christelijke ervaring, een persoonlijke en gemeenschappelijke ontmoeting met Christus, die niet kan worden vervangen door een, hoewel correcte, presentatie van een leer. In dit verband klaagt men over de ontoereikendheid van een pastoraal die zich alleen maar bekommert om het toedienen van de sacramenten, zonder dat dit samengaat met een ware christelijke ervaring die de persoon werkelijk erbij betreft. Bovendien benadrukt het overgrote deel van de antwoorden de groeiende tegenstelling tussen de waarden die door de Kerk aangaande huwelijk en gezin worden voorgehouden, en de verschillende maatschappelijke en culturele situaties wereldwijd. Men komt ook een unanimiteit in de antwoorden tegen met betrekking tot de eigenlijke redenen van de moeilijkheden bij de acceptatie van de leer van de Kerk: de nieuwe wereldwijde en alomtegenwoordige technologieën, de invloed van de massamedia, de hedonistische cultuur, het relativisme, het materialisme, het individualisme, het groeiende secularisme, het overheersen van opvattingen die in egoïstische zin tot een excessieve vrijheid van de zeden hebben geleid, de broosheid van intermenselijke relaties, een cultuur die definitieve keuzes afwijst en bepaald wordt door onbestendigheid, voorlopigheid, eigen aan een ‘fluïde samenleving’, een maatschappij met een wegwerpmentaliteit, van ‘alles en direct’, waarden die steunen op de zogenaamde ‘wegwerpcultuur’ en de ‘cultuur van het voorlopige’, zoals paus Franciscus veelvuldig in herinnering brengt.

16. Velen wijzen op de moeilijkheden die te wijten zijn aan de lange heerschappij van de atheïstische ideologieën in zeer veel landen, die een houding van wantrouwen hebben geschapen ten opzichte van het religieus onderricht in het algemeen. Andere antwoorden melden vervolgens moeilijkheden die de Kerk tegenkomt bij de ontmoeting met de stamculturen en voorvaderlijke tradities waarbij het huwelijk heel andere kenmerken heeft dan in de christelijke visie, zoals bijvoorbeeld culturen die polygamie ondersteunen of andere ideeën die in strijd zijn met de idee van een onontbindbaar en monogaam huwelijk. De christenen die in een dergelijke context leven, hebben er zeker behoefte aan om door de Kerk en de christelijke gemeenschappen krachtig te worden gesteund.

Het bevorderen van een betere kennis van het leergezag

17. Veel antwoorden noemen de noodzaak nieuwe wegen te vinden voor het doorgeven van de leer van de Kerk aangaande huwelijk en gezin. Veel hangt af van de rijpheid van de particuliere Kerk, van haar traditie in dezen en de effectieve middelen die in het gebied ter beschikking staan. Vooral erkent men de noodzaak pastorale medewerkers te vormen die in staat zijn op een cultureel adequate wijze de christelijke boodschap over te dragen. Bijna alle antwoorden stellen in elk geval vast dat er op nationaal niveau een Commissie voor de Gezinspastoraal en een Directorium voor de Gezinspastoraal bestaat. Over het algemeen houden de Bisschoppenconferenties de leer van de Kerk voor door middel van documenten, symposia en lokale evenementen. Op diocesaan niveau werkt men ook via organen en commissies. Zeker ontbreken ook de antwoorden niet die wijzen op een moeilijke situatie voor de kerkelijke organisatie, waarin financiële en menselijke middelen ontbreken om een continu catechese-aanbod over het gezin te organiseren.

18. Velen herinneren eraan hoezeer het van doorslaggevend belang is betrekkingen aan te knopen met academische centra die gespecialiseerd en toegerust zijn voor de behandeling van thema's betreffende het gezin in leerstellig, spiritueel en pastoraal opzicht. In enkele

antwoorden worden vruchtbare verbanden op internationaal niveau vermeld tussen universitaire centra en bisdommen, ook in randgebieden van de Kerk, om deskundige vorming aangaande huwelijk en gezin te bevorderen. Een meermaals in de antwoorden aangehaald voorbeeld is de samenwerking met het Pauselijk Instituut Johannes Paulus II voor de studie van huwelijk en gezin in Rome, met verschillende nevenvestigingen in heel de wereld. Wat dit betreft, herinneren de Bisschoppenconferenties aan het belang van het ontwikkelen van de intuïties van de heilige Johannes Paulus II aangaande de theologie van het lichaam, waarin een vruchtbare benadering voorgesteld wordt van de thema's betreffende het gezin vanuit een existentiële en antropologische fijngevoeligheid en een openheid voor de nieuwe vragen die in onze tijd opkomen.

19. Ten slotte is het de algemene overtuiging dat de catechese over huwelijk en gezin vandaag de dag niet alleen maar beperkt kan blijven tot de voorbereiding van het paar op het huwelijk; er is een dynamische op ervaring gestoelde begeleiding nodig die door middel van persoonlijk getuigenis de schoonheid laat zien van hetgeen het Evangelie en de documenten van het leergezag van de Kerk aangaande het gezin ons overleveren. Lang voordat de jonge mensen zich presenteren voor het huwelijk, hebben zij hulp nodig om te weten te komen wat de Kerk leert en waarom zij dat leert. Veel antwoorden benadrukken de rol van de ouders in de specifieke gezinscatechese. Zij hebben een onvervangbare rol in de christelijke vorming van de kinderen met betrekking tot het Evangelie van het gezin. Deze taak vraagt om een diep begrip van hun roeping in het licht van de leer van de Kerk. Hun getuigenis is reeds een levende catechese, niet alleen in Kerk, maar ook in de maatschappij.

Hoofdstuk III

Het Evangelie van het gezin en de natuurwet

Het verband tussen het Evangelie van het gezin en de natuurwet

20. Wanneer het gaat om de acceptatie van de leer van de Kerk aangaande huwelijk en gezin, is het nodig om het thema van de natuurwet voor ogen te houden. Hier dient men er rekening mee te houden dat de documenten van het leergezag vaak verwijzen naar dit concept dat vandaag de dag moeilijkheden met zich meebrengt. De grootschalige verlegenheid die tegenwoordig het begrip natuurwet omgeeft, neigt ernaar enkele elementen van de christelijke leer inzake dit thema te problematiseren. In feite is wat ten grondslag ligt aan de relatie tussen het Evangelie van het gezin en de natuurwet, niet zozeer de verdediging van een abstract filosofisch begrip, als wel de noodzakelijke relatie die het Evangelie vestigt met het menselijke in al zijn historische en culturele geledingen. “De natuurwet beantwoordt zo aan het vereiste om de rechten van de mens te baseren op de rede en maakt een interculturele en interreligieuze dialoog mogelijk” (Internationale Theologencommissie, *Op zoek naar een universele ethiek: een nieuw zicht op de natuurwet*, 35).

Problematische aspecten van de natuurwet in de huidige tijd

21. In het licht van hetgeen de Kerk eeuwenlang heeft geleerd wanneer het er om ging de relatie tussen het Evangelie van het gezin en de voor alle mensen gemeenschappelijke ervaring te bedenken, kunnen de talrijke problemen en moeilijkheden beschouwd worden die in de antwoorden op de enquête betreffende het thema van de natuurwet naar voren zijn gebracht. Voor de overgrote meerderheid van de antwoorden en bemerkingen blijkt het begrip ‘natuurwet’ tegenwoordig, in verschillende culturele contexten, zeer problematisch, zo niet onbegrijpelijk te zijn. Het betreft een uitdrukking die op verschillende wijzen wordt verstaan

of helemaal niet begrepen wordt. Talrijke Bisschoppenconferenties in uiterst verschillende contexten stellen dat, hoewel de huwelijksdimensie van de relatie tussen man en vrouw in het algemeen wordt aanvaard als geleefde werkelijkheid, dit niet wordt geïnterpreteerd als een universeel gegeven wet. Alleen een zeer beperkt aantal antwoorden en bemerkingen geeft aan dat er een adequaat begrip van deze wet is op het niveau van de bevolking.

22. Ook blijkt uit de antwoorden en bemerkingen dat men vaak de neiging heeft het voorvoegsel 'natuur' in subjectieve zin op te vatten als 'spontaan'. Tegenwoordig zijn mensen geneigd een hoge waarde te hechten aan gevoel en emotionaliteit: deze dimensies schijnen 'authentiek' en 'oorspronkelijk' en daarom is het 'natuurlijk' om ze te volgen. De onderliggende antropologische concepten verwijzen enerzijds naar de autonomie van de menselijke vrijheid, die niet noodzakelijkerwijs gebonden is aan een objectieve natuurlijke orde, en anderzijds naar het streven naar geluk van het menselijk wezen, verstaan als verwezenlijking van eigen verlangens. Dientengevolge wordt de natuurwet opgevat als een achterhaald erfgoed. Tegenwoordig vormt niet alleen in het Westen, maar in toenemende mate in ieder deel van de wereld het wetenschappelijk onderzoek een ernstige uitdaging voor het natuurbegrip. De evolutie, de biologie en de neurowetenschappen komen, wanneer zij zich geconfronteerd zien met het traditionele idee van de natuurwet, uiteindelijk tot de conclusie dat deze niet als 'wetenschappelijk' kan worden beschouwd.

23. Ook het begrip 'rechten van de mens' wordt over het algemeen gezien als een herinnering aan de zelfbeschikking van het subject, niet meer verankerd in het idee van de natuurwet. Wat dit betreft, merken velen op dat de wetgevende systemen van veel landen toestanden moeten regelen die tegengesteld zijn aan het traditionele dictaat van de natuurwet (bijvoorbeeld IVF, homoseksuele verbintenissen, manipulatie van menselijke embryo's, abortus enzovoort). In dit verband komt men ook de groeiende verspreiding tegen van de zogenaamde *gendertheorie*, volgens welke de *gender* van ieder individu alleen maar het product blijkt te zijn van maatschappelijke conditioneringen en behoeften en zo ophoudt overeenstemming te hebben met de biologische seksualiteit.

24. Bovendien wijst men er veelvuldig op dat wat door de burgerlijke wet wordt bepaald - gebaseerd op een steeds dominanter juridisch positivisme - in de algemene mentaliteit ook moreel aanvaardbaar wordt. Er bestaat de tendens om dat wat 'natuurlijk' is, alleen te laten bepalen door het individu en de maatschappij, die de enige rechters zijn geworden in ethische keuzes. De relativering van het begrip 'natuur' heeft ook zijn weerslag op het begrip van een blijvende 'duur' met betrekking tot de huwelijksverbintenis. Tegenwoordig wordt een liefde alleen maar beschouwd als 'voor eeuwig' met betrekking tot hoelang zij effectief kan duren.

25. Enerzijds heeft men te maken heeft met een verlies aan betekenis van de 'natuurwet'; anderzijds melden verschillende Bisschoppenconferenties van Afrika, Oceanië en Oost-Azië dat in sommige streken polygamie als 'natuurlijk' wordt beschouwd, evenals dat het als 'natuurlijk' wordt beschouwd een vrouw te verstoten die niet in staat is kinderen - en vooral mannelijke kinderen - aan de echtgenoot te schenken. Met andere woorden, hier komt naar voren dat vanuit het actuele standpunt van een wijd verbreide cultuur de natuurwet niet meer beschouwd kan worden als universeel, omdat er geen algemeen referentiesysteem meer bestaat.

26. Uit de antwoorden komt de wijdverbreide overtuiging naar voren dat het verschil in geslacht een natuurlijke grondslag bezit binnen het menselijk bestaan. Er bestaat dus krachtens traditie, cultuur en gevoelens het verlangen de verbintenis tussen man en vrouw te

behouden. De natuurwet wordt dus universeel door de gelovigen ‘de facto’ aanvaard, zij het zonder de noodzaak dat deze theoretisch wordt gerechtvaardigd. Omdat de teloorgang van het begrip natuurwet ertoe leidt de band tussen liefde, seksualiteit en vruchtbaarheid, die verstaan wordt als het wezen van het huwelijk, losser te maken, worden veel aspecten van de seksuele moraal van de Kerk heden ten dage niet begrepen. Hierin wortelt een zekere kritiek op de natuurwet, ook van de kant van enkele theologen.

Praktische bezwaren tegen de natuurlijke wet aangaande de verbintenis tussen man en vrouw

27. Gegeven het feit dat tegenwoordig in veel academische instellingen nauwelijks gerefereerd wordt aan de natuurwet, komen de belangrijkste klachten voort uit de massale praktijk van echtscheiding, samenwonen, contraceptie, kunstmatige bevruchting en homoseksuele verbintenissen. Andere klachten tegen de natuurwet zijn naar voren gekomen uit de armste en het minst door westers denken beïnvloede volken - in het bijzonder geldt dit voor enkele Afrikaanse staten - zoals het verschijnsel van *machismo*, polygamie, huwelijken tussen adolescenten en pre-adolescenten, scheiding in het geval van onvruchtbaarheid of in geval van ontbreken van mannelijke afstammelingen, maar ook van incest en andere abnormale praktijken.

28. In bijna alle antwoorden, de bemerkingen inbegrepen, noteert men een toenemend aantal nieuw samengestelde gezinnen, vooral door de aanwezigheid van kinderen die men gekregen heeft bij verschillende partners. In de westerse maatschappij zijn er intussen talrijke situaties waarin kinderen leven met ouders die uit elkaar zijn gegaan of zijn gescheiden en die al dan niet hertrouwd zijn, maar ook met grootouders die zich in dezelfde situatie bevinden. Bovendien is vooral in Europa en Noord-Amerika (maar ook in de staten van Oost-Azië) een duidelijke toename geconstateerd van huwelijksverbintenissen die niet openstaan voor het leven, evenals van individuen die hun leven als *single* inrichten. Ook eenoudergezinnen nemen duidelijk toe. Op dezelfde continenten maakt men eveneens een duizelingwekkende stijging mee van de huwelijksleeftijd. Vaak worden in het bijzonder in de staten van Noord-Europa en Noord-Amerika kinderen gezien als een hindernis voor het welzijn van een persoon en een echtpaar.

29. Vermeldenswaard is de wil om op burgerlijk niveau in enkele streken van Azië zogenaamde ‘multipersonale’ verbintenissen te erkennen tussen individuen met een verschillende seksuele gerichtheid en identiteit, alleen maar gebaseerd op de eigen behoeften en de individuele en subjectieve noden. Kortgezegd, men neigt ertoe het recht op individuele vrijheid zonder compromis te benadrukken: de mensen ‘worden gevormd’ alleen maar op basis van de eigen individuele verlangens. Datgene wat men in toenemende mate als ‘natuurlijk’ beoordeelt, is voor alles de autoreferentialiteit met betrekking tot de eigen verlangens en aspiraties. Hieraan dragen de invloed van de massamedia bij en de levensstijl, die bepaalde figuren uit de sport en de showbusiness laten zien; deze aspecten oefenen ook invloed uit in de landen waar de traditionele familiecultuur tot op heden meer weerstand lijkt te hebben geboden (Afrika, Midden-Oosten en Centraal- en Zuid-Azië).

Een wenselijke vernieuwing van het taalgebruik

30. De vereiste die ten grondslag ligt aan het traditioneel gebruik van de uitdrukking ‘natuurwet’, dwingt ertoe het traditionele taalgebruik en het referentieel begrippenkader te verbeteren, zodat men de waarden van het Evangelie op een begrijpelijke wijze aan de mens van vandaag kan meedelen. In het bijzonder komt uit de grote meerderheid van de

antwoorden en nog meer van de bemerkingen de noodzaak naar voren beslist meer nadruk te geven aan de rol van het Woord van God als bevoorrecht instrument in de opvatting over het huwelijks- en gezinsleven. Men beveelt een grotere verwijzing aan naar de wereld van de Bijbel, het taalgebruik en de narratieve vormen ervan. In deze samenhang is het de moeite waard de aandacht te vestigen op het voorstel het door de Bijbel geïnspireerde begrip ‘scheppingsorde’ te thematiseren en te verdiepen, als een mogelijkheid om op een existentieel betekenisvollere wijze de ‘natuurwet’ te herlezen (vgl. het idee van de wet die in het hart staat geschreven in Rom. 1, 19-21 en 2, 14-15). Sommige voorstellen dringen aan op een toegankelijk taalgebruik, zoals bijvoorbeeld het symbolisch taalgebruik van de liturgie. Men beveelt ook aan aandacht te hebben voor de wereld van de jongeren, die men ook wat deze thema’s betreft erbij moet betrekken als directe gesprekspartner.

Hoofdstuk IV

Het gezin en de roeping van de persoon in Christus

Het gezin, de persoon en de maatschappij

31. Binnen het volk van God wordt het gezin erkend als van onschatbare waarde, als het natuurlijke milieu waarin het leven groeit, als een school van menselijkheid, liefde en hoop voor de maatschappij. Het gezin blijft een bevoorrechte ruimte waarbinnen Christus het mysterie en de roeping van de mens openbaart. Behalve dat dit basale gegeven algemeen erkend wordt, stelt het merendeel van de antwoorden dat het gezin deze bevoorrechte plaats kán zijn, en laat hiermee doorschemeren - soms wordt dit expliciet geconstateerd - dat er een zorgwekkende afstand bestaat tussen de hedendaagse vormen van het gezin en de leer van de Kerk in dezen. Het gezin maakt objectief gezien een heel moeilijke tijd door, met complexe werkelijkheden, verhalen en lijden die vragen om barmhartige en begripvolle benadering. Deze benadering maakt het de Kerk mogelijk de gezinnen, zoals ze werkelijk zijn, te begeleiden en vanuit dit uitgangspunt het Evangelie van het gezin te verkondigen in antwoord op hun specifieke behoeften.

32. In de antwoorden wordt erkend dat gedurende vele eeuwen het gezin een belangrijke rol heeft gespeeld binnen de maatschappij: het is immers de eerste plaats waar de persoon wordt gevormd in de maatschappij en voor de maatschappij. Het wordt erkend als de natuurlijke plaats voor de ontwikkeling van de persoon en daarom ook als het fundament van de samenleving en de staat. Kort gezegd, het gezin wordt gedefinieerd als de ‘eerste menselijke samenleving’. Het gezin is de plaats waar vanaf de eerste levensjaren waarden worden doorgegeven en kunnen worden geleerd zoals broederlijkheid, loyaliteit, liefde voor de waarheid en liefde voor het werk, respect en solidariteit tussen de generaties, evenals de kunst van het communiceren en de vreugde. Het is de bevoorrechte ruimte om de waardigheid en de rechten van man en vrouw te beleven en te bevorderen. Het op een huwelijk gebaseerde gezin vormt het milieu voor de integrale vorming van de toekomstige burgers van een land.

33. Een van de grote uitdagingen voor een hedendaags gezin bestaat in de poging het te privatiseren. Er bestaat het gevaar te vergeten dat het gezin “de fundamentele cel van de maatschappij” is, “de plaats waar men leert om samen te leven ondanks onze verschillen en bij elkaar te horen” (EG 66). Men dient een open visie te ontwikkelen op het gezin als bron van maatschappelijk kapitaal, dat wil zeggen van deugden die essentieel zijn voor het leven in gemeenschap. In het gezin leert men wat gemeenschappelijk welzijn is, omdat men daar het goede van het samenleven kan ervaren. Zonder gezin kan de mens niet loskomen uit zijn individualisme, aangezien men alleen daar de kracht van de liefde leert om het leven te dragen

en “zonder betrouwbare liefde zou niets de mensen werkelijk verenigd kunnen houden. De eenheid onder hen zou alleen maar denkbaar zijn als een eenheid die gebaseerd is op nut, op een samengaan van belangen, op angst, maar niet op de goedheid van het samenleven, niet op de vreugde die de eenvoudige aanwezigheid van de ander kan opwekken” (LF 51).

34. Het zal noodzakelijk zijn na te denken over wat het tegenwoordig betekent een pastoraal te bevorderen die in staat is de deelname van het gezin aan de maatschappij te bevorderen. De gezinnen zijn niet alleen een object van bescherming door de staat, maar zij moeten hun rol weer krijgen als maatschappelijke subjecten. In deze context verschijnen zeer veel uitdagingen voor de gezinnen: de verhouding tussen het gezin en de wereld van de arbeid, tussen het gezin en de opvoeding, tussen het gezin en de gezondheidszorg; het vermogen om de generaties met elkaar te verenigen, zodat jongeren en ouderen niet in de steek worden gelaten; de ontwikkeling van een familierecht dat rekening houdt met de specifieke relaties in het gezin; het bevorderen van rechtvaardige wetten, zoals die welke de verdediging van het menselijk lichaam vanaf de conceptie garanderen, en die welke het maatschappelijk nut van een authentiek huwelijk tussen man en vrouw bevorderen.

Naar het beeld van het trinitaire leven

35. Een zeker aantal antwoorden legt het accent op het beeld van de Drie-eenheid die in het gezin wordt weerspiegeld. De ervaring van de wederzijdse liefde tussen echtgenoten helpt het trinitaire leven als liefde te begrijpen: door de in het gezin beleefde gemeenschap kunnen de kinderen een glimp opvangen van het beeld van de Drie-eenheid. Recent heeft de Heilige Vader Franciscus in zijn catecheses over de sacramenten eraan herinnerd dat, “wanneer een man en een vrouw het sacrament van het huwelijk vieren, God zich als het ware in hen ‘spiegelt’, in hen zijn eigen trekken en het onuitwisbaar merkteken van zijn liefde prent. Het huwelijk is de icoon van de liefde van God voor ons. Ook God is immers gemeenschap: de drie Personen van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest leven van eeuwigheid af en tot in alle eeuwigheid in volmaakte eenheid. En dit is nu juist het mysterie van het huwelijk: God maakt van de twee echtgenoten één bestaan” (*Algemene audiëntie van 2 april 2014*).

De Heilige Familie van Nazaret en de opvoeding tot de liefde

36. Bijna voortdurend wordt in de antwoorden het belang onderstreept van de Heilige Familie van Nazaret als model en voorbeeld voor het christelijk gezin. Het mysterie van de menswording van het Woord in de schoot van een gezin openbaart ons hoe dit een bevoorrechte plaats is voor de openbaring van God aan de mens. Inderdaad erkent men dat het gezin de gewone en dagelijkse plaats is van de ontmoeting met Christus. Het christenvolk kijkt naar de heilige Familie van Nazaret als een voorbeeld van relatie en liefde, als referentiepunt voor iedere familiale realiteit en als troost in ellende. De Kerk richt zich tot de heilige Familie van Nazaret en vertrouwt aan hen de gezinnen toe in hun concrete realiteit van vreugde, hoop en verdriet.

37. In de binnengekomen antwoorden wordt het belang benadrukt van de liefde die wordt beleefd in het gezin, gedefinieerd als een “werkdadig teken van het bestaan van de liefde van God” en als “heiligheid van liefde en leven”. De eerste ervaring van liefde en relatie doet men op in het gezin: men onderstreept de noodzaak dat ieder kind leeft in de warmte en de beschermende zorg van de ouders, in een huis waar de vrede woont. Kinderen moeten kunnen ervaren dat Jezus met hen is en dat zij nooit alleen zijn. Eenzaamheid van kinderen ten gevolge van het verslappen van de familiebanden komt in het bijzonder voor in sommige

regio's in de wereld. Verbeteringen moeten erop gericht zijn dat kinderen kunnen opgroeien in een gezinsmilieu waar de liefde wordt beleefd en de ouders hun roeping verwezenlijken om medewerkers van God te zijn in de ontwikkeling van de familie van de mensheid.

38. Veel nadruk wordt gelegd op de vormende waarde van de in het gezin beleefde liefde, niet alleen voor de kinderen, maar voor al zijn leden. Het gezin wordt zo gedefinieerd als 'school van de liefde', 'school van gemeenschap', een 'trainingsruimte voor relaties', een bevoorrechte plaats waar men leert belangrijke relaties aan te knopen die een persoon helpen om het vermogen om zichzelf te geven te ontwikkelen. Enkele antwoorden onderstrepen dat de kennis van het mysterie en de roeping van de menselijke persoon samenhangen met de erkenning en de aanvaarding van de verschillende gaven en vermogens van ieder in het gezin. Hier komt het idee naar voren van het gezin als 'basisschool van het mens zijn': hierin wordt het gezien als onvervangbaar.

Vershil, wederkerigheid en stijl van het gezinsleven

39. De rol van de ouders, de eerste opvoeders in het geloof, wordt als essentieel en van vitaal belang beschouwd. Niet zelden wordt het accent gelegd op het getuigenis van hun trouw en in het bijzonder op de schoonheid van hun verschil; soms wordt er eenvoudigweg gewezen op het belang van de verschillende rollen van vader en moeder. In andere gevallen onderstreept men het positieve karakter van de vrijheid, de gelijkheid tussen de echtgenoten en hun wederkerigheid, evenals de noodzaak van de betrokkenheid van beide ouders zowel bij de opvoeding van de kinderen als bij het huishoudelijk werk, zoals in enkele antwoorden wordt gesteld, vooral in die uit Europa.

40. Met betrekking tot het verschil wordt soms ook de rijkdom onderstreept van het verschil tussen de generaties dat men kan ervaren in het gezin, waarbinnen beslissende momenten worden beleefd zoals geboorte en dood, succes en tegenslag, bereikte doelen en teleurstellingen. Door deze en andere gebeurtenissen wordt het gezin de plaats waar kinderen opgroeien met respect voor het leven, met een vorming van hun persoonlijkheid door alle fasen van het bestaan mee te maken.

41. Nadrukkelijk wordt in de antwoorden gewezen op het belang dat het geloof wordt gedeeld en expliciet wordt gemaakt door de ouders, te beginnen bij de levensstijl van het paar in de relatie onderling en met de kinderen, maar ook door middel van het delen van hun kennis en bewustzijn van Christus, die - zoals voortdurend wordt beklemtoond - in het middelpunt van het gezin moet staan. In de context van een pluralistische maatschappij kunnen de ouders zo hun kinderen een basisoriëntatie voor het leven bieden, die hun ook na hun jeugd tot steun kan zijn. Daarom wordt er gewezen op de noodzaak om ruimte en tijd te scheppen om samen te zijn in het gezin en op de behoefte aan een open en oprechte communicatie in voortdurende dialoog.

42. Unaniem wordt het belang onderstreept van het gebed in het gezin als huiskerk (vgl. LG 11), waar een ware 'gezinscultuur van gebed' moet worden gevoed. Een authentieke kennis van Jezus Christus wordt immers bevorderd in het gezin door het persoonlijk gebed en in het bijzonder door het gebed in het gezin, overeenkomstig de specifieke vormen en huiselijke rituelen, die als een doeltreffende wijze worden beschouwd om het geloof aan de kinderen door te geven. Ook wordt er zeer aangedrongen op het gemeenschappelijk lezen van de Schrift, maar eveneens op andere vormen van gebed, zoals het gebed aan tafel en het bidden van de rozenkrans. Men stelt echter met nadruk dat het gezin als huiskerk niet de

parochiegemeenschap mag vervangen; bovendien wordt het belang onderstreept van de deelname van het gezin aan het sacramentele leven, de zondagseucharistie en de sacramenten van de christelijke initiatie. In meerdere antwoorden wordt ook het belang onderstreept van het ontvangen van het sacrament van verzoening en van de Mariadevotie.

Het gezin en integrale ontwikkeling

43. Bovendien wordt het belang van het gezin voor een integrale ontwikkeling onderstreept: het gezin blijkt fundamenteel te zijn voor de rijping in de affectieve en cognitieve processen die beslissend zijn voor de vorming van de persoon. Naast een vitale omgeving waarin de persoon wordt gevormd, is het gezin ook de bron waaruit het bewustzijn kan worden geput dat men kind van God is, geroepen tot liefde. Ook andere omstandigheden dragen bij aan de groei van de persoon, zoals het sociale leven, de wereld van de arbeid, de politiek, het kerkelijk leven; men erkent echter hoe de in het gezin verworven fundamenten toegang geven tot andere niveaus van socialisering en vorming.

44. Het gezin moet dagelijks veel moeilijkheden en beproevingen onder ogen zien, zoals veel van de antwoorden aangeven. Een christelijk gezin zijn, brengt niet automatisch een immuniteit voor crises - ook diepgaande crises - met zich mee, waardoor echter het gezin zelf hechter kan worden en met hulp van pastorale begeleiding ertoe kan komen de eigen oorspronkelijke roeping in Gods plan te herkennen. Het gezin is een realiteit die 'gegeven' is en door Christus verzekerd is en tegelijk een realiteit die iedere dag met geduld, begrip en liefde 'opgebouwd' moet worden.

De begeleiding van het nieuwe verlangen naar een gezin en de crises

45. Een belangrijk gegeven dat uit de antwoorden naar voren komt, is dat ook in zeer moeilijke situaties veel mensen, vooral jongeren, de waarde van een vaste en duurzame band zien, een werkelijk verlangen naar een huwelijk en gezin, waarin een trouwe en onverbreekelijke liefde kan worden verwezenlijkt, die een vredige atmosfeer biedt die bevorderlijk is voor een menselijke en geestelijke groei. Het 'verlangen naar een gezin' openbaart zich als een echt teken van de tijd, dat erom vraagt om te worden aangegrepen als een pastorale kans.

46. Het is noodzakelijk dat de Kerk zorg biedt aan gezinnen die leven in crisis- en stresssituaties; dat het gezin gedurende de hele levenscyclus wordt begeleid. De kwaliteit van de relaties binnen het gezin moet een van de hoofdzorgen van de Kerk zijn. De eerste steun komt van een parochie die leeft als een 'gezin van gezinnen'. Dat is het hart van een vernieuwde pastoraal, die bestaat uit onthaal en begeleiding, bezielde door barmhartigheid en tederheid. Er wordt gewezen op het belang van parochieorganisaties ter ondersteuning van het gezin.

47. Sommige bijzonder urgente situaties waarin de familiebanden bedreigd worden door huiselijk geweld, vereisen ondersteunende maatregelen die leiden tot genezing van de opgelopen wonden en tot het uitbannen van de oorzaken. Waar misbruik, geweld en in de steek laten de overhand hebben, kan er geen groei zijn en is er geen erkenning van de eigen waarde mogelijk.

48. Ten slotte wordt het belang onderstreept van een nauwe samenwerking tussen gezinnen/huizen en de parochie bij de zending van de evangelisatie, evenals de noodzaak van

een actieve betrokkenheid van het gezin bij het parochieleven door middel van activiteiten van subsidiariteit en solidariteit ten gunste van andere gezinnen. In dit verband wordt de kostbare hulp genoemd van gemeenschappen die uit gezinnen bestaan. Ook het lidmaatschap van bewegingen en verenigingen kan voor de ondersteuning bijzonder belangrijk blijken te zijn.

Een voortdurende vorming

49. Herhaaldelijk wordt de noodzaak onderstreept van een gezinspastoraal die gericht is op een voortdurende en systematische vorming betreffende de waarde van het huwelijk als roeping en de herontdekking van het ouderschap (vader- en moederschap) als gave. De begeleiding van het paar mag zich niet beperken tot de voorbereiding op het huwelijk. Wat dit betreft, wordt overigens gewezen op de noodzaak om de manier waarop dit gebeurt te herzien. Men benadrukt veeleer de behoefte aan een meer constante en gestructureerde vorming: Bijbels, theologisch, spiritueel, maar ook menselijk en existentieel. Men herinnert aan de noodzaak dat de catechese een intergenerationele dimensie krijgt, die actief de ouders betreft bij het traject van de christelijke initiatie van de kinderen. In enkele antwoorden wordt gewezen op een bijzondere aandacht voor de liturgische feesten, zoals de kersttijd en vooral het feest van de Heilige Familie als kostbare momenten om het belang van het gezin te tonen en de menselijke context te begrijpen waarin Jezus is opgegroeid, waarin Hij heeft leren praten, liefhebben, bidden, werken. Men beveelt de noodzaak aan, ook vanuit de staat bezien, waar mogelijk de zondag als dag des Heren te beschermen, als dag waarop ontmoeting in het gezin en met andere gezinnen wordt begunstigd.

DEEL TWEE

HET GEZINSPASTORAAT IN HET LICHT VAN DE NIEUWE UITDAGINGEN

Hoofdstuk I

De gezinspastoraal: verschillende voorstellen

Verantwoordelijkheid van de herders en charismatische gaven in de gezinspastoraal

50. Bij de pastorale inzet voor het gezin ziet men een interessante wederkerigheid tussen de verantwoordelijkheid van de herders en de verschillende charisma's en ambten in de kerkgemeenschap. De meest positieve ervaringen heeft men juist, wanneer deze synergie tot stand komt. Wanneer men de inzet van zoveel broeders en zusters voor de gezinspastoraal in overweging neemt, dan kan men zich nieuwe vormen voorstellen van een effectieve aanwezigheid van de Kerk die de moed heeft 'buiten zichzelf te treden', omdat zij bezielde wordt door de Geest. Om deze rijkdom te laten zien, concentreren wij ons op enkele thema's en laten wij de verschillende initiatieven en stijlen de revue passeren waarvan wij een breed spoor in de binnengekomen antwoorden vinden.

De voorbereiding op het huwelijk

51. Waar het de voorbereiding op het huwelijk betreft, komen uit de verschillende continenten antwoorden die veel op elkaar lijken. Er zijn vaak cursussen in de parochies, *seminars* en gebedsdagen voor paren waaraan behalve priesters ook gehuwde paren meewerken die een bestendige ervaring in gezinszaken hebben. Bij deze cursussen zijn de doeleinden: het bevorderen van de relatie van het paar en van hun bewustzijn van hun keuzevrijheid, de kennis van de menselijke, burgerlijke en christelijke huwelijksverplichtingen, het hernemen

van de initiatiecatechese met een verdieping van het sacrament van het huwelijk, het aanmoedigen van de deelname van het koppel aan het leven van de gemeenschap en de maatschappij.

52. Enkele antwoorden wijzen op de in veel gevallen geringe aandacht van de huwelijkskandidaten voor de cursussen vóór het huwelijk. Men neigt er daarom toe om afhankelijk van de situatie een gedifferentieerde catechese te organiseren: voor jongeren ook vóór de verloving; voor de ouders van de verloofden; voor reeds gehuwde paren; voor mensen die uit elkaar zijn gegaan; voor de voorbereiding op het doopsel; voor de kennis van de pastorale documenten van de bisschoppen en het leergezag van de Kerk. In sommige landen wijst men op echte scholen voor de voorbereiding op het huwelijksleven, die vooral gericht zijn op de vorming en de vooruitgang van de vrouw. Anders is de situatie in streken waar een sterke secularisatie heerst, waar men constateert dat er een groeiende culturele afstand is van de paren ten opzichte van de leer van de Kerk. Cursussen die langer duren, worden niet altijd goed ontvangen. In de cursussen vóór het huwelijk biedt men gewoonlijk de huwelijkskandidaten de kennis van de natuurlijke methoden van geboorteregulering. Dit aanbod wordt geboden door het getuigenis van ‘gidsende echtparen’.

53. Sommige Bisschoppenconferenties klagen erover dat paren zich vaak op het laatste moment melden, als de datum van het huwelijk al is vastgelegd, ook dan wanneer de paren om een bijzondere aandacht vragen, zoals in het geval van verschil in eredienst (tussen een gedoopt en een niet gedoopt iemand) of van een zwakke christelijke vorming. Andere Bisschoppenconferenties herinneren eraan hoe de trajecten tot de voorbereiding op het sacrament van het huwelijk in de laatste decennia zijn verbeterd, omdat men steeds meer tracht ‘cursussen’ in meer gedetailleerde programma’s te veranderen, waarin zowel priesters als echtgenoten betrokken zijn. Men benadrukt dat in de laatste jaren de inhoud van de programma’s een substantiële verandering heeft ondergaan: van een programma dat alleen maar gericht was op het sacrament, is men overgegaan op een eerste verkondiging van het geloof.

54. Er zijn in veel delen van de wereld prijzenswaardige initiatieven ter voorbereiding op het huwelijk: ‘nieuwe gemeenschappen’ organiseren retraites, persoonlijke ontmoetingen, gebedsgroepen, groepen die samen reflecteren en dingen met elkaar delen, bedevaarten, festivals, nationale en internationale congressen over het gezin. Men benadrukt echter dat deze trajecten vaak meer als een verplicht aanbod worden gezien dan als een mogelijkheid om te groeien, waarbij men zich vrij kan aansluiten. Een ander belangrijk moment is zeker het gesprek ter voorbereiding op het huwelijk met de pastoor of zijn gedelegeerde; het betreft een moment dat noodzakelijk is voor alle verloofde paren; dikwijls klaagt men in de antwoorden erover dat het niet voldoende wordt gebruikt als een gelegenheid voor een diepgaander gesprek, omdat het daarentegen meer een formaliteit blijft.

55. Veel antwoorden vertellen dat men in de aangeboden cursussen nieuwe thema’s tracht in te voegen, zoals de vaardigheid te luisteren naar de echtgenoot/echtgenote, het seksuele leven van het echtpaar, de oplossing van conflicten. In sommige contexten, die worden gekenmerkt door de tradities van een macho cultuur, merkt men het gebrek aan respect op ten opzichte van de vrouw, waardoor het huwelijk beleefd wordt op een manier die niet overeenkomt met de wederkerigheid tussen subjecten van gelijke waardigheid. Uit enkele streken die in het verleden door atheïstische dictaturen werden beheerst, en waarin vaak fundamentele kennis van het geloof ontbreekt, wordt bericht over nieuwe vormen van voorbereiding van de verloofden, zoals retraiteweekenden, activiteiten in kleine groepen, waarin getuigenissen van

gehuwde echtparen geïntegreerd worden. Men noemt ook diocesane gezinsdagen, het bidden van de kruisweg of retraits voor gezinnen.

56. Enkele antwoorden wijzen erop hoe men in enkele, overwegend multireligieuze en multiconfessionele gebieden enkele bijzondere aspecten voor ogen moet houden, zoals een aanzienlijk aantal gemengde huwelijken en huwelijken met een verschil in eredienst. Dat vereist een adequate voorbereiding van de priesters om deze paren te begeleiden. In Oost-Europese bisdommen zoekt men bij de voorbereiding van gemengde huwelijken de dialoog met de orthodoxe Kerken. Er zijn interessante berichten over bisdomdagen waarbij de bisschop aanwezig is en paren die een rijp geloofsleven hebben, een getuigenis geven. Men streeft ernaar gelegenheden te scheppen om gezinnen met elkaar in contact te brengen en in gesprek te komen met langer gehuwde paren. Er zijn initiatieven op het gebied van Bijbelse cultuur en ogenblikken van gebed voor huwelijkskandidaten. De langer gehuwde paren fungeren als ‘peter en meter’ van de jonge paren die zich op het huwelijk voorbereiden.

Volksvroomheid en gezinsspiritualiteit

57. Uit de binnengekomen antwoorden komt de noodzaak naar voren om ter ondersteuning van het gezin de verschillende vormen van volksvroomheid te beschermen en te bevorderen zoals die op de verschillende continenten voorkomen. Ondanks een zekere desintegratie van het gezin blijven de Mariadevotie, de volksfeesten en de feesten van lokale heiligen belangrijk als gelegenheden die het gezin bij elkaar brengen. Behalve het rozenkransgebed is in sommige streken het angelus in gebruik; een zekere waarde behoudt ook de *peregrinatio Mariae*, het doorgeven van een icoon of een beeld van de Heilige Maagd van het ene gezin aan het andere, van het ene huis aan het andere. Men herinnert ook aan de ‘pelgrimstocht van het Evangelie’, die bestaat in het opstellen van een icoon en de Heilige Schrift binnen het gezin, met de verplichting regelmatig gedurende een bepaalde periode de Schrift te lezen en samen te bidden. Men constateert dat er zich tussen de gezinnen die deze vormen van vroomheid praktiseren, zoals de ‘pelgrimstocht van het Evangelie’, sterke vriendschaps- en gemeenschapsbanden ontwikkelen. Velen wijzen ook op het belang van het bevorderen van het gemeenschappelijk getijdengebed, het lezen van de psalmen en andere teksten uit de Heilige Schrift. Soms beveelt men ook het spontaan gebed in eigen bewoordingen van dank en vragen om vergeving aan. In enkele landen benadrukt men het gebed in bepaalde levensomstandigheden: ter gelegenheid van de verjaardag van het doopsel, het huwelijk of de dood. Iemand wijst erop dat het gebed in het gezin vaak wordt gepraktiseerd tijdens reizen, het werk en op school; in bepaalde landen ook met gebruik van radio en televisie. Men wijst eveneens op de heilzame bijdrage die gezinnen ontvangen van de nabijheid van kloosters, die ervoor zorgen dat er een relatie van complementariteit in roeping tussen huwelijk en gewijd leven ontstaat. Hetzelfde kan worden gezegd met betrekking tot de vruchtbare relatie tussen echtgenoten en priesters in hun respectievelijke functies.

Het ondersteunen van de gezinsspiritualiteit

58. Veel Bisschoppenconferenties hebben ervan getuigd hoe de particuliere Kerken met hun pastorale activiteit de gezinsspiritualiteit ondersteunen. In onze tijd komt er vanuit de geestelijke bewegingen een specifieke bijdrage ter bevordering van een authentieke en doeltreffende gezinsspastoraal. Men komt zeer verschillende kerkelijke omstandigheden en zeer gedifferentieerde wegen van de christelijke gemeenschappen tegen. Wat duidelijk naar voren komt, is het feit dat de lokale Kerken hierin niet alleen echte hulpmiddelen moeten kunnen vinden voor enkele sporadische initiatieven voor de paren, maar ook om voor onze

tijd passende trajecten voor gezinspastoraal te ontwikkelen. Enkele reacties hebben onderstreept hoe men in veel bisdommen erin slaagt een specifieke vorming van paren te bevorderen die in staat zijn andere paren te ondersteunen, en een reeks initiatieven tot stand te brengen die erop gericht zijn om een ware gezinsspiritualiteit te bevorderen. Sommigen merken op dat de plaatselijke gemeenschappen, de bewegingen, de groepen en de religieuze verenigingen soms het risico kunnen lopen autoreferentieel te worden en te blijven steken in de dynamiek van de parochie of vereniging. Daarom is het belangrijk dat deze groepen de gehele horizon van het Kerk-zijn in missionair perspectief zien, zodat zij het gevaar van autoreferentialiteit vermijden. Gezinnen die tot deze gemeenschappen behoren, oefenen een levend apostolaat uit en hebben zeer veel andere gezinnen geëvangéliseerd; de leden ervan hebben een geloofwaardig getuigenis gegeven van een trouw huwelijksleven, van wederzijdse achting en eenheid, van openstaan voor het leven.

Het getuigenis van de schoonheid van het gezin

59. Een kernpunt voor de bevordering van een authentieke en indringende gezinspastoraal lijkt ten slotte het getuigenis van een echtpaar te zijn. Aan dit element wordt in alle antwoorden herinnerd. Wezenlijk blijkt hier een getuigenis dat niet alleen overeenkomt met de principes van een christelijk gezin, maar ook een getuigenis van de schoonheid en de vreugde die geschonken wordt aan hen die in huwelijk en gezin de verkondiging van het Evangelie aannemen. In de gezinspastoraal wordt ook de behoefte gevoeld om de *via pulchritudinis* te gaan, oftewel de weg van het getuigenis dat vol is van de aantrekkingskracht van een gezin, dat leeft in het licht van het Evangelie en in voortdurende gemeenschap met God. Het gaat erom ook in het gezinsleven te tonen dat “geloven in Hem en Hem volgen niet alleen iets is dat waar en juist is, maar ook mooi, iets dat in staat is het leven te vullen met een nieuwe glans en een diepe vreugde, ook te midden van beproevingen” (EG 167).

60. Sommige Bisschoppenconferenties merken op dat onder jongeren, hoewel in veel streken het slagen van een huwelijk en een gezin niet vanzelfsprekend is, toch een grote achting bestaat voor echtgenoten die ook na vele jaren huwelijk nog met overtuiging een leven leiden van liefde en trouw. Ook hierom viert men in veel bisdommen in tegenwoordigheid van de bisschop jubilea en dankfeesten voor echtgenoten die vele jaren getrouwd zijn. In dezelfde lijn erkent men het bijzondere getuigenis dat wordt gegeven door echtgenoten die ondanks problemen en moeilijkheden bij de eigen echtgenoot/echtgenote blijven.

Hoofdstuk II

De pastorale uitdagingen voor het gezin

61. In dit gedeelte worden de antwoorden en bemerkingen verzameld omtrent de pastorale uitdagingen aangaande het gezin. Men onderscheidt drie fundamentele kwesties: de geloofscrisis in relatie tot het gezin; de interne en externe uitdagingen die het gezin betreffen; enkele moeilijke situaties die verband houden met een cultuur van individualisme en het wantrouwen ten opzichte van blijvende relaties.

a) De geloofscrisis en het gezin

Pastoraal handelen in de geloofscrisis

62. Sommige antwoorden brengen naar voren hoe in situaties waarin binnen het gezin het geloof zwak of afwezig is, de parochie en de Kerk in haar geheel niet worden ervaren als een

steun. Dat komt waarschijnlijk door een verkeerde en moralistische opvatting van het kerkelijk leven, die te wijten is aan de maatschappelijk-culturele context waarin wij leven, waarin ook het instituut gezin als zodanig in crisis is. Het ideaal van het gezin wordt verstaan als een onbereikbaar en frustrerend doel in plaats van begrepen te worden als aanduiding van een mogelijke weg, waardoor men de eigen roeping en zending kan leren beleven. Wanneer de gelovigen deze afstand ervaren, verandert de crisis van het paar, in het huwelijk en het gezin, vaak geleidelijk in een geloofscrisis. Daarom rijst de vraag hoe men in deze gevallen pastoraal moet handelen: hoe kan men ervoor zorgen dat de Kerk in haar verschillende pastorale geledingen laat zien dat zij in staat is om zich te bekommeren om echtparen en gezinnen in moeilijkheden?

63. Veel antwoorden laten zien dat een geloofscrisis de aanleiding kan zijn om een mislukking te constateren óf een gelegenheid om zich te vernieuwen door de diepere betekenis van de huwelijksverbintenis te ontdekken. Zodoende kunnen het verlies van waarden en zelfs het uiteenvallen van het gezin veranderen in gelegenheden om de huwelijksband te verstevigen. Andere gezinnen die bereid zijn het echtpaar op de moeilijke weg te begeleiden, kunnen een hulp zijn om de crisis te overwinnen.

b) Kritieke situaties binnen het gezin

Moelijkheden in de relatie/communicatie

64. Er is een grote overeenstemming in de antwoorden, die benadrukken dat relatie- en communicatieproblemen in het gezin een cruciaal knooppunt vormen. Er wordt gewezen op het gebrekkige vermogen en zelfs het onvermogen om gezinsrelaties op te bouwen doordat spanningen en conflicten tussen de echtgenoten de overhand krijgen. Deze worden veroorzaakt door het ontbreken van wederzijds vertrouwen en intimiteit, het overheersen van de ene echtgenoot door de andere, maar ook door generatieconflicten tussen ouders en kinderen. Het drama dat in deze situaties wordt gesignaleerd, is het toenemend verdwijnen van de mogelijkheid van dialoog, van tijd en ruimte voor de relatie: het ontbreken van uitwisseling en communicatie zorgt ervoor dat ieder zijn eigen moeilijkheden in eenzaamheid onder ogen ziet, zonder ooit te ervaren bemind te worden en op zijn beurt te beminnen. Bovendien komt in sommige maatschappelijke contexten het gebrek aan de ervaring van liefde, in het bijzonder vaderliefde, veel voor en dit maakt het ervaren van Gods liefde en Zijn vaderschap zeer moeilijk. De zwakheid van de vaderfiguur in zeer veel gezinnen veroorzaakt een sterk gebrek aan evenwicht in de kern van het gezin en een onzekerheid bij de kinderen betreffende hun identiteit. Zonder de dagelijkse ervaring van betuigde, beleefde en ontvangen liefde blijkt de ontdekking van de persoon van Christus als Zoon van God en van de liefde van God de Vader bijzonder moeilijk.

Fragmentatie en desintegratie

65., De antwoorden getuigen ervan dat er in veel omstandigheden een fragmentatie en desintegratie van zeer veel gezinnen bestaat, zij het op verschillende manieren; het drama dat voortdurend en als eerste wordt vermeld, is dat van de scheiding en het uit elkaar gaan van het echtpaar, soms mede ten gevolge van armoede. Andere kritieke omstandigheden die genoemd worden, zijn de nieuw samengestelde gezinnen, waarbinnen er een toenemend aantal meervoudige relaties bestaat, eenoudergezinnen (met alleenstaande moeders of tienermoeders), samenwoonrelaties of homoseksuele verbintenissen en homoseksueel ouderschap (in het bijzonder vermeld in Europa en Noord-Amerika). In bepaalde culturele

contexten wordt met nadruk polygamie genoemd als één van de factoren die de gezinsstructuur uit elkaar doen vallen. Hierbij komt nog het zich afsluiten van het gezin voor het leven. Veel Bisschoppenconferenties onderstrepen met grote zorg de massale verspreiding van de praktijk van abortus. De heersende cultuur lijkt in veel aspecten ten opzichte van het leven dat wordt geboren, een cultuur van de dood te bevorderen. We worden geconfronteerd met een cultuur van onverschilligheid tegenover het leven. Van de kant van de overheden wordt door wetgeving die het individualisme begunstigt, soms niet bijgedragen aan een adequate bescherming van de gezinsrelaties. Dit alles brengt onder de mensen een oppervlakkige mentaliteit teweeg aangaande thema's van doorslaggevend belang. Niet weinig bijdragen onderstrepen hoe ook een anticonceptie-mentaliteit een negatief stempel drukt op de relaties binnen het gezin.

Geweld en misbruik

66. Unaniem wordt in alle antwoorden ook gewezen op psychologisch, fysiek en seksueel geweld en op misbruik in het gezin ten koste van vooral vrouwen en kinderen, een verschijnsel dat vooral in bepaalde contexten helaas niet toevallig of sporadisch voorkomt. Men vermeldt ook het verschrikkelijke verschijnsel van het doden van vrouwen, dat vaak verband houdt met diepe relationele en affectieve stoornissen en het gevolg is van een verkeerde bezitscultuur. Het betreft een werkelijk verontrustend gegeven, dat heel de maatschappij en de gezinspastoraal van de Kerk aangaat. Seksuele promiscuïteit binnen het gezin en incest worden expliciet vermeld in bepaalde streken (Afrika, Azië en Oceanië), evenals pedofilie en misbruik van kinderen. Wat dit betreft, maakt men ook melding van een autoritaire houding van ouders, die vaak tot uitdrukking komt in een gebrek aan zorg en aandacht voor de kinderen. Het gebrek aan aandacht voor de kinderen gaat gepaard met het in de steek laten van de kinderen en met het herhaaldelijk onderstreepte gebrek aan gevoel voor verantwoordelijk ouderschap, waar men niet alleen weigert te zorgen voor de kinderen, maar ook om hen op te voeden, waardoor zij geheel aan hun lot worden overgelaten.

67. Meerdere Bisschoppenconferenties signaleren het drama van de handel in en het uitbuiten van kinderen. Wat dit betreft, is het noodzakelijk bijzondere aandacht te geven aan de plaag van het 'sekstoerisme' en de prostitutie, waarbij minderjarigen vooral in ontwikkelingslanden worden uitgebuit en zo binnen de gezinnen wanorde ontstaat. Men onderstreept dat zowel het huiselijk geweld in zijn verschillende aspecten, als het in de steek laten en het uiteenvallen van het gezin in zijn verschillende vormen een veelbetekenende invloed hebben op het psychische leven van de persoon en dientengevolge op het geloofsleven, aangezien een psychisch trauma op een negatieve manier het idee, de opvatting en de ervaring van God en Zijn liefde beïnvloedt.

Verslavingen, media en sociaal netwerk

68. Onder de verschillende kritische situaties binnen het gezin worden voortdurende alcohol- en drugsverslaving genoemd, maar ook de verslaving aan pornografie, die in het gezin soms gebruikt en gedeeld wordt, evenals verslaving aan gokspelen en videogames, internet en sociale netwerken. Wat de media betreft, onderstreept men enerzijds herhaaldelijk de negatieve invloed ervan op het gezin, in het bijzonder het gezinsbeeld dat wordt overgebracht, en de anti-modellen, die verkeerde en misleidende waarden overbrengen. Anderzijds legt men de nadruk op de relationele problemen die de media samen met de sociale netwerken en internet binnen het gezin veroorzaken. Televisie, smartphone en computer kunnen inderdaad een ware belemmering zijn voor de dialoog tussen de leden van een gezin en daardoor

onsamenhangende relaties en vervreemding bevorderen: ook in het gezin neigt men er steeds meer toe te communiceren via de technologie. Zo heeft men ten slotte te maken met virtuele relaties tussen de leden van een gezin, waar communicatiemiddelen en toegang tot internet steeds meer in de plaats komen van relaties. Wat dit betreft, doet zich niet alleen het risico voor van desintegratie en verdeeldheid van het gezin, maar ook de mogelijkheid dat de virtuele wereld de werkelijke vervangt (in het bijzonder in Europa, Noord-Amerika en Azië). In de antwoorden wordt onderstreept hoe ook de vrije tijd van het gezin geregeld in beslag wordt genomen door deze media.

69. Bovendien wijzen de antwoorden op het in het internet-tijdperk groeiende fenomeen van informatie-*overload*: de exponentiële toename van ontvangen informatie, die vaak niet overeenkomt met een verbetering van de kwaliteit, en dit samen met de onmogelijkheid altijd de betrouwbaarheid van de online beschikbare informatie te controleren. Technologische vooruitgang is een mondiale uitdaging die snelle veranderingen in het gezinsleven veroorzaakt met betrekking tot waarden, relaties en innerlijk evenwicht. Deze situatie wordt kritisch, waar in het gezin een adequate opvoeding inzake het gebruik van de media en de nieuwe technologieën ontbreekt.

c) Druk van buiten op het gezin

De invloed van werk op het gezin

70. In de antwoorden wordt unaniem gewezen op de invloed van het werk op het evenwicht binnen het gezin. Op de eerste plaats wijst men op de moeilijkheid om het gemeenschappelijk gezinsleven te organiseren in de context van een overheersende invloed van het werk, dat van het gezin steeds meer flexibiliteit vraagt. Het ritme van het werk is intens en in sommige gevallen uitputtend; de werktijden zijn vaak te lang en omvatten soms ook de zondag: dit alles belemmert de mogelijkheid samen te zijn. Door een steeds hectischer leven worden de momenten van rust en intimiteit in het gezin schaars. Vanuit sommige regio's van de wereld wordt gewezen op de prijs die het gezin betaalt voor de economische groei en ontwikkeling. Daar komen dan nog de grotere gevolgen bij die veroorzaakt worden door de economische crisis en de instabiliteit van de arbeidsmarkt. De groeiende onzekerheid betreffende werk, samen met de groei van de werkloosheid en de daaruit voortvloeiende noodzaak verder te moeten reizen om werk te vinden, hebben zware gevolgen voor het gezinsleven en brengen onder andere een losser worden van de relaties en een voortschrijdende vereenzaming van mensen met de daaruit voortvloeiende groei van onzekerheid met zich mee.

71. In de dialoog met de staat en de verantwoordelijke openbare instellingen hoopt de Kerk op concrete steun met het oog op waardig werk, eerlijke lonen, een belastingpolitiek die het gezin ten goede komt, evenals het verlenen van hulp aan gezinnen en kinderen. Wat dit betreft, wijst men op het herhaaldelijk ontbreken van wetten die op het gebied van werk het gezin en in het bijzonder de werkende moeder beschermen. Men constateert bovendien dat de steun en inzet van staatswege ten gunste van het gezin een gebied is dat de Kerk gelegenheid biedt om samen te werken, zoals ook het vormen van netwerken met organisaties die dezelfde doeleinden nastreven, raadzaam en vruchtbaar is.

Het verschijnsel van de migratie en het gezin

72. Met betrekking tot het terrein van de arbeid wordt de invloed onderstreept die migratie op de gezinsstructuur heeft: om het hoofd te bieden aan de problemen van levensonderhoud zien

vaders en in toenemende mate ook moeders zich gedwongen vanwege werk het gezin te verlaten. De afwezigheid van een ouder heeft ernstige gevolgen, zowel voor het evenwicht in het gezin als voor de opvoeding van de kinderen. Tegelijkertijd herinnert men eraan hoe het sturen van geld naar het gezin door de afwezige ouder een soort afhankelijkheid bij de andere gezinsleden teweeg kan brengen. Met betrekking tot deze situatie wijst men op de noodzaak om gezinshereniging te faciliteren door middel van het bevorderen van een adequate politiek.

Armoede en de strijd om het bestaan

73. In de antwoorden en bemerkingen wordt herhaaldelijk en op brede schaal verwezen naar de moeilijke economische omstandigheden waarin de gezinnen zich bevinden, evenals naar het gebrek aan materiële middelen, de armoede en de strijd om het bestaan. Het gaat om een wijd verbreid verschijnsel dat niet alleen de ontwikkelingslanden betreft, maar ook nadrukkelijk vermeld wordt in Europa en Noord-Amerika. Men constateert hoe in gevallen van uiterste en groeiende armoede het gezin moet vechten voor zijn bestaan, waarop het het grootste gedeelte van zijn energie concentreert. In enkele bemerkingen vraagt men om een krachtig profetisch geluid van de Kerk met betrekking tot de armoede, die het gezinsleven zwaar op de proef stelt. Een Kerk “die arm en voor de armen is,” zo wordt gesteld, zou niet mogen nalaten op dit terrein haar stem luid te laten horen.

Consumentisme en individualisme

74. Onder de verschillende vormen van druk op het gezin wordt voortdurend ook het consumentisme genoemd, dat een sterk effect heeft op de kwaliteit van de relaties in het gezin, die steeds meer gericht zijn op het hebben dan op het zijn. De consumentistische mentaliteit wordt in het bijzonder in Europa vermeld met betrekking tot ‘een kind krijgen, koste wat het kost’ en de daaruit voortvloeiende methodes van kunstmatige voortplanting. Bovendien wordt er herinnerd aan carrièrezucht en competitiviteit als kritieke situaties die het gezinsleven beïnvloeden. Vooral in het Westen wordt een privatisering benadrukt van het leven, het geloof en de ethiek: men kent aan het geweten en de individuele vrijheid de rol van ultieme instantie toe, die bepaalt wat goed en kwaad is. Bovendien vermeldt men de invloed van een cultuur ‘van het gevoel’ en van het kortstondige. Wat dit betreft, wordt aangehaald wat paus Franciscus gezegd heeft over de cultuur van het voorlopige en de wegwerpcultuur, die een sterke invloed heeft op de broze bestendigheid van affectieve relaties en vaak de oorzaak is van diep onbehagen en kwetsbaarheid van het gezinsleven.

Tegengestelde getuigenissen in de Kerk

75. Herhaaldelijk en geografisch wijd verbreid wordt in de antwoorden met nadruk gewezen op de seksuele schandalen binnen de Kerk (in het bijzonder pedofilie), maar ook in het algemeen op negatieve ervaringen met de geestelijkheid of met andere personen. Vooral in Noord-Amerika en in Noord-Europa wordt gewezen op een aanzienlijk verlies aan morele geloofwaardigheid ten gevolge van seksuele schandalen. Hierbij komt nog de soms opzichtig welgestelde levenswijze van priesters, evenals de incoherentie tussen hetgeen ze leren en hoe ze leven. Bovendien wordt het gedrag van de gelovigen vermeld die “op een theatrale manier” hun geloof beleven en praktiseren en zo ontrouw worden aan de waarheid en nederigheid die door een evangelische geest worden vereist. In het bijzonder wordt onderstreept dat mensen die uit elkaar zijn gegaan of gescheiden zijn, of alleenstaande ouders afgewezen schijnen te worden door sommige parochiegemeenschappen, en dat een onbuigzame en weinig fijngevoelige houding van priesters, of meer in het algemeen de houding van de Kerk, in veel

gevallen als buitensluitend wordt ervaren en niet als een Kerk die begeleidt en ondersteunt. In deze zin voelt men de behoefte aan een open en positieve pastoraal die in staat is weer vertrouwen te geven in het instituut door middel van een geloofwaardig getuigenis van zijn leden.

d) Enkele bijzondere pastorale situaties

Het gewicht van de maatschappelijke verwachtingen aangaande het individu

76. Naast deze kritieke situaties binnen en buiten het gezin worden in bepaalde streken, bijvoorbeeld maar niet alleen in Azië, andere feiten genoemd. Daar beïnvloeden grote verwachtingen in het gezin en de maatschappij de persoon vanaf de jeugd. Prestaties op school en de overdreven waarde die wordt toegekend aan diploma's (*credentialism*) worden door het gezin gezien als het doel dat vóór alles moet worden bereikt. Behalve dat men de kinderen belast met bepaalde verwachtingen, signaleert men in bepaalde streken een negatieve invloed op het gezin van de deelname aan cursussen die gericht zijn op het nastreven van bijzondere opleidingsdoelen, na schooltijd en tot 's avonds laat, om betere resultaten te bereiken (*cram schools*). In deze gevallen hebben het gezinsleven en het geloofsleven eronder te lijden en is er behalve een gebrek aan rust en slaap, ook een gebrek aan vrije tijd voor kinderen om te spelen. De druk van de verwachtingen is soms zo sterk dat deze processen van maatschappelijke uitsluiting met zich meebrengt, die zelfs leiden tot zelfmoord. Ten slotte wordt er gewezen op de - uit een specifieke culturele en maatschappelijke context voortvloeiende - moeilijkheid om zowel in de maatschappij als in de Kerk, dit soort problemen onder ogen te zien en openlijk erover te spreken.

De invloed van oorlogen

77. In het bijzonder in Afrika en het Midden-Oosten wordt er herinnerd aan de invloed van oorlog op het gezin, die een gewelddadige dood veroorzaakt, de verwoesting van woningen, de noodzaak om te vluchten met achterlating van alles om elders zijn toevlucht te zoeken. Met betrekking tot enkele streken wordt bovendien gewezen op de gevolgen van de door de oorlog veroorzaakte maatschappelijke desintegratie, die mensen en soms hele gezinnen dwingt om in armoede te leven en hun eigen christelijke geloofsgemeenschap te verlaten.

Vershil in eredienst

78. In enkele regio's van de wereld - zoals in Azië en Noord-Afrika - waar het percentage katholieken gering is, bestaat een groot aantal gezinnen uit een katholieke partner en een partner met een andere godsdienst. Hoewel sommige antwoorden de rijkdom benadrukken die gemengde echtparen voor de Kerk betekenen, wijzen zij ook op de moeilijkheden met betrekking tot de christelijke opvoeding van de kinderen, en vooral daar waar de civiele wet bepaalt tot welke godsdienst de kinderen van het echtpaar behoren. Soms is een gemengd huwelijk een gelegenheid of een uitdaging om in het christelijk geloof te groeien.

Andere kritieke situaties

79. Van de factoren die van invloed zijn op moeilijkheden in het gezin worden behalve lichamelijke ziekten, waaronder AIDS, vermeld: geestesziekte, depressie, de ervaring van de dood van een kind of van een echtgenoot/echtgenote. Wat dit betreft, voelt men de noodzaak een pastorale aanpak te bevorderen die rekening houdt met een gezinssituatie die door ziekte

en rouw wordt getekend. Het is een zeer geschikt moment om het steunende en troostende karakter van het geloof opnieuw te ontdekken. In enkele regio's van de wereld met een dalend geboortecijfer worden onder de kritieke situaties ook de verspreiding van sektes, esoterische praktijken, occultisme, magie en hekserij genoemd. Men constateert in de antwoorden dat geen enkele omgeving en geen enkele situatie beschouwd kan worden als *a priori* onbereikbaar voor het Evangelie. De ontvangst en begeleiding - van de kant van de christelijke gemeenschap - van kwetsbare gezinnen voor wie de verkondiging van het Evangelie van barmhartigheid bijzonder urgent is, is van doorslaggevende betekenis.

Hoofdstuk III

De moeilijke pastorale situaties

A. Gezinsituaties

80. Uit de antwoorden komt de gemeenschappelijke overtuiging naar voren dat achter de zogenaamde moeilijke huwelijkssituaties verhalen van groot lijden verborgen gaan, evenals getuigenissen van grote liefde. "De Kerk is geroepen altijd het open huis van de Vader te zijn [...] het vaderhuis waar plaats is voor iedereen met zijn moeitevolle leven" (EG 47). De echte pastorale urgentie is om het deze mensen mogelijk te maken hun wonden te verzorgen, te genezen en weer samen met heel de kerkelijke gemeenschap op weg te gaan. De barmhartigheid van God voorziet niet in een tijdelijk afdekken van ons leed, maar stelt veeleer het leven radicaal open voor de verzoening, door een nieuw vertrouwen en rust te schenken, door middel van een ware vernieuwing. De gezinspastoraal, die zich niet mag beperken tot een legalistische visie, heeft de taak om aan de grote roeping tot liefde te herinneren waartoe mensen zijn geroepen, en hen te helpen te leven overeenkomstig de waardigheid van die roeping.

Het samenwonen

81. In de antwoorden uit alle delen van de wereld constateert men een toenemend aantal paren dat samenleeft *ad experimentum*, zonder een canonic of burgerlijk huwelijk en zonder enige registratie. Vooral in Europa en Amerika wordt deze term als onjuist beschouwd, omdat het vaak niet een 'experiment' of een proefperiode betreft, maar een vaste vorm van leven. Vaak komt het huwelijk tot stand na de geboorte van het eerste kind, zodat huwelijk en doopsel tegelijk worden gevierd. De statistieken tonen een grote verbreiding van deze situatie: er wordt een zeker verschil onderstreept tussen plattelandsgebieden (minder samenwonenden) en stedelijke gebieden (bijvoorbeeld in Europa, Azië en Latijns-Amerika). Samenwonen is het meest gebruikelijk in Europa en Noord-Amerika, groeit in Latijns-Amerika, komt bijna niet voor in de Arabische landen en komt weinig voor in Azië. In enkele streken van Latijns-Amerika is samenleven veeleer een plattelandsgewoonte, geïntegreerd in de inheemse cultuur (*servinacuy*: proefhuwelijk). In Afrika wordt het huwelijk in fases gesloten in verband met het aantonen van de vruchtbaarheid van de vrouw, hetgeen ook een soort band tussen de beide families in kwestie inhoudt. In de Europese context zijn de situaties van samenleven zeer verschillend; soms laat de invloed van de marxistische ideologie zich voelen; elders wordt het gezien als een gerechtvaardigde morele optie.

82. Onder de maatschappelijke redenen die leiden tot samenwonen, worden vermeld: een inadequate gezinspolitiek om het gezin te ondersteunen; financiële problemen; jeugdwerkeloosheid; woninggebrek. Uit deze en andere factoren volgt de neiging om het huwelijk uit te stellen. In deze zin speelt ook een rol de angst voor het engagement dat het

krijgen van kinderen met zich meebrengt (in het bijzonder in Europa en Latijns-Amerika). Velen denken dat in het samenleven een eventueel slagen van het huwelijk vóór het vieren van de bruiloft ‘getest’ kan worden. Anderen wijzen op de geringe vorming aangaande het huwelijk als een motief ten gunste van het samenleven. Voor veel anderen vertegenwoordigt het samenleven de mogelijkheid om samen te leven zonder enige definitieve of verplichtende beslissing op institutioneel niveau. Onder de voorgestelde pastorale richtlijnen vinden wij de volgende: vanaf de jeugd een traject aanbieden dat de schoonheid van het huwelijk leert waarderen; pastorale medewerkers vormen op het gebied van de thema’s van huwelijk en gezin. Men signaleert ook het getuigenis van groepen jongeren die zich op het huwelijk voorbereiden en hun verlovingstijd beleven in een geest van kuisheid.

Feitelijke verbintenissen

83. Het samenleven *ad experimentum* neemt vaak de vorm aan van vrije feitelijke verbintenissen, zonder burgerlijke of religieuze erkenning. Men moet er rekening mee houden dat de burgerlijke erkenning van die vormen in enkele landen niet gelijkstaat met het huwelijk, omdat er een specifieke wetgeving bestaat voor feitelijke verbintenissen. Desondanks groeit het aantal koppels dat om geen enkele vorm van registratie vraagt. In de westerse landen - zo merkt men op - ziet de maatschappij deze situatie intussen niet meer als problematisch. In andere (bijvoorbeeld in de Arabische landen) blijft integendeel een huwelijk zonder burgerlijke en religieuze erkenning zeer zeldzaam. Als redenen voor deze situatie wijst men vooral in de westerse landen op het ontbreken van hulp van staatswege voor het gezin. Voor deze staten heeft het gezin geen bijzondere waarde meer. Liefde wordt opgevat als een privéaangelegenheid zonder publieke betekenis. Een gezinspolitiek ontbreekt, waardoor men huwen ziet als een economisch verlies. Een bijzonder probleem hebben de immigranten, vooral wanneer zij illegaal zijn, omdat zij vrezen ontdekt te worden als illegaal op het moment dat zij zoeken naar publieke erkenning van hun huwelijk.

84. In verband met de westerse levenswijze, die echter ook verspreid is in andere landen, maakt men melding van een idee van vrijheid dat de huwelijksband ziet als een verlies van de vrijheid van de persoon; daarmee hangt de geringe vorming samen van jongeren die denken dat een liefde voor het hele leven niet mogelijk is; bovendien promoten de media op grote schaal die levensstijl onder de jongeren. Dikwijls zijn samenleven en vrije verbintenissen een symptoom van het feit dat jongeren ernaar streven hun jeugd te verlengen en denken dat het huwelijk te verplichtend is, zij hebben angst voor een avontuur dat te groot voor hen is (vgl. paus Franciscus, *Toespraak tot de verloofden van 14 februari 2014*).

85. Met het oog op een mogelijke pastorale benadering in dezen vindt men het essentieel de jongeren te helpen een romantische visie op de liefde te overwinnen waarbij de liefde alleen maar wordt opgevat als een intens gevoel voor een ander en niet als een persoonlijk antwoord aan een andere persoon, binnen een gemeenschappelijk levensplan, waarin zich een groot mysterie en een grote belofte openbaren. Zo’n pastorale benadering moet rekening houden met de langdurige opvoeding tot affectiviteit, een proces dat reeds in de jeugd begint, en steun geven aan jongeren in de verlovingstijd en het gemeenschappelijke en liturgische aspect ervan benadrukken. Men moet hun leren zich te openen voor het mysterie van de Schepper, dat zichtbaar wordt in hun liefde, opdat zij de reikwijdte van hun consensus begrijpen; het is noodzakelijk de band tussen gezin en maatschappij te herstellen om uit een geïsoleerde visie op de liefde te komen; ten slotte moet de jongeren de zekerheid gegeven worden dat zij niet alleen zijn bij het stichten van een eigen gezin, omdat de Kerk hun terzijde staat als ‘een gezin van gezinnen’. Wat dit betreft, is van beslissende betekenis de dimensie van de ‘begeleiding’,

waarmee de Kerk zich manifesteert als een liefhebbende aanwezigheid die in het bijzonder de zorg op zich neemt voor de verloofden door hen te bemoedigen onder elkaar en met anderen tochtgenoten te worden.

Gescheiden wonende echtparen, gescheiden personen en gescheiden en hertrouwde personen

86. Uit de antwoorden blijkt dat in Europa en in heel Amerika een zeer groot aantal mensen uit elkaar gegaan, gescheiden of gescheiden en hertrouwd is; dit aantal ligt veel lager in Afrika en Azië. Vanwege de groei van dit verschijnsel zijn veel ouders bezorgd om de toekomst van hun kinderen. Bovendien wordt erop gewezen dat het toenemend aantal samenwonenden het probleem van scheidingen minder relevant maakt: de mensen scheiden geleidelijk aan minder, omdat zij in feite steeds minder geneigd zijn te huwen. In bepaalde contexten is de situatie verschillend: er is geen scheiding, omdat er geen burgerlijk huwelijk is (in de Arabische landen en in enkele landen in Azië).

Kinderen en alleenstaanden

87. Een andere kwestie die aan de orde wordt gesteld, is die van de kinderen van ouders die uit elkaar zijn gegaan of gescheiden zijn. Men merkt op dat er van de kant van de maatschappij een gebrek aan aandacht voor hen is. Op hen komt de last neer van huwelijksconflicten en de Kerk is geroepen zorg voor hen te dragen. Ook de ouders van hen die gescheiden zijn, moeten door de Kerk worden ondersteund; zij lijden onder de gevolgen van de ontwrichting van het huwelijk en moeten vaak de ongemakken van de situatie voor de kinderen opvangen. Als het gaat om mensen die gescheiden zijn, of uit elkaar zijn gegaan en de huwelijksband trouw blijven, vraagt men bijzondere aandacht voor hun situatie die vaak getekend wordt door eenzaamheid en armoede. Ook zij behoren bij de ‘nieuwe armen’.

Jonge ongehuwde moeders

88. In het bijzonder dient er aandacht te worden geschonken aan de moeders die geen echtgenoot hebben en die alleen voor de kinderen zorgen. Hun situatie is vaak het gevolg van een zware lijdensweg, niet zelden één van in de steek gelaten worden. Men dient vóór alles de liefde en de moed te bewonderen waarmee zij het in hun schoot ontvangen leven hebben opgenomen en waarmee zij voorzien in de groei en de opvoeding van hun kinderen. Zij verdienen van de kant van de burgermaatschappij een bijzondere ondersteuning, die rekening houdt met de vele offers die zij moeten brengen. De christelijke gemeenschap is geroepen hen zo'n zorg te bieden dat zij de Kerk ervaren als een echt gezin van de kinderen van God.

Kerkrechtelijk ongeordende situaties

89. Over het algemeen concentreren de antwoorden uit de verschillende gebieden zich vooral op mensen die gescheiden en hertrouwd zijn, of in elk geval een nieuwe verbintenis hebben. Onder hen die in een canoniek ongeordende situatie leven, constateert men verschillende houdingen, variërend van een gebrek aan bewustzijn van de eigen situatie via een smartelijk bewustzijn tot onverschilligheid. De houding van hen die gescheiden zijn en een nieuwe verbintenis hebben, is voor het merendeel gelijk in de verschillende regionale contexten, dit geldt in het bijzonder in Europa en Amerika, en minder in Azië. Wat dit betreft, schrijven enkele antwoorden deze situatie toe aan een gebrekkige vorming of een geringe religieuze praktijk. In Noord-Amerika denken de mensen vaak dat de Kerk geen betrouwbare morele gids meer is, vooral inzake kwesties betreffende het gezin, dat wordt beschouwd als een privéaangelegenheid waarover men autonoom kan beslissen.

90. Een zeer groot aantal mensen staat onverschillig tegenover de eigen ongeordende toestand. In dit geval is er geen enkel verzoek om tot de eucharistische gemeenschap te worden toegelaten, noch om het sacrament van verzoening te mogen vieren. Deze mensen worden zich vaak bewust van hun ongeordende situatie op het moment dat het verlangen opkomt naar de christelijke initiatie van de kinderen, of het verzoek wordt gedaan om peter of meter te worden bij de viering van een doopsel of vormsel. Soms ontdekken volwassenen die tot een persoonlijk en bewust geloof komen langs de weg van de catechese of in het catechumenaat, het probleem van hun ongeordendheid. Pastoraal gezien worden deze situaties beschouwd als een goede gelegenheid om een traject te starten van regulering, vooral in gevallen van samenwonen. Een andere situatie wordt gesignaleerd in Afrika, niet zozeer wat betreft de mensen die gescheiden zijn en een nieuwe verbintenis zijn aangegaan, maar met betrekking tot polygamie. Er zijn gevallen van bekeerlingen voor wie het moeilijk is de tweede of derde vrouw te verlaten, met wie zij intussen kinderen hebben, en die aan het kerkelijk leven willen deelnemen.

91. Alvorens in te gaan op het lijden van hen die de sacramenten niet mogen ontvangen omdat ze in een ongeordende situatie verkeren, wordt er gewezen op een fundamenteel lijden dat de Kerk op zich moet nemen, namelijk het lijden door het mislukken van een huwelijk en de moeilijkheid om de situatie te regulariseren. Iemand wijst bij deze crisis op het verlangen om zich voor hulp tot de Kerk te wenden. Het lijden lijkt vaak verband te houden met verschillende niveaus van vorming, zoals verschillende Bisschoppenconferenties in Europa, Afrika en Amerika aangeven. Vaak begrijpt men de intrinsieke relatie tussen huwelijk, Eucharistie en biecht niet; daarom blijkt het zeer moeilijk te begrijpen waarom de Kerk hen die in een ongeordende situatie verkeren, niet tot de communie toelaat. De catechetische trajecten aangaande het huwelijk leggen dit verband niet voldoende uit. In enkele antwoorden (Amerika, Oost-Europa, Azië) vestigt men de aandacht erop hoe men soms ten onrechte denkt dat scheiding als zodanig, ook al leeft men niet in een nieuwe verbintenis, het automatisch onmogelijk maakt te naderen tot de communie. Zo blijft men zonder reden verstoken van de sacramenten.

92. Lijden dat wordt veroorzaakt door het niet ontvangen van de sacramenten, is duidelijk aanwezig bij gedoopten die zich bewust zijn van hun situatie. Velen voelen frustratie en voelen zich gemarginaliseerd. Men vraagt zich af waarom andere zonden worden vergeven en deze niet; of waarom religieuzen en priesters die dispensatie van hun geloften en priesterlijke verplichtingen hebben gekregen, wel een huwelijk mogen sluiten en de communie mogen ontvangen, maar mensen die gescheiden en hertrouwd zijn, niet. Dit alles onderstreept de noodzaak van passende vorming en informatie. In andere gevallen ziet men niet in waarom de eigen ongeordende situatie reden is om de sacramenten niet te mogen ontvangen; men denkt veeleer dat het de schuld van de Kerk is, die dergelijke omstandigheden niet toestaat. Daarbij wijst men ook op het risico van een eisende mentaliteit ten opzichte van de sacramenten. Zorgwekkend is het onbegrip voor de discipline van de Kerk, die in deze gevallen de toegang tot de sacramenten weigert, als zou het om een straf gaan. Een groot aantal Bisschoppenconferenties beveelt aan om mensen in een kerkrechtelijk ongeordende toestand te helpen zichzelf niet te beschouwen als “van de Kerk gescheiden, omdat zij als gedoopten mogen en zelfs moeten deelnemen aan haar leven” (FC 84). Bovendien zijn er antwoorden en bemerkingsen van de kant van enkele Bisschoppenconferenties die de noodzaak benadrukken dat de Kerk zich voorziet van pastorale instrumenten waarmee zij een mogelijkheid opent om meer barmhartigheid, goedertierenheid en inschikkelijkheid te betonen ten opzichte van nieuwe verbintenissen.

Omtrent het naderen tot de sacramenten

93. Omtrent het naderen tot de sacramenten beschrijft men verschillende reacties van de kant van gelovigen die gescheiden en hertrouwd zijn. In Europa (maar ook in enkele landen van Latijns-Amerika en Azië) overheerst de tendens de kwestie op te lossen door zich tot een priester te wenden die ingaat op het verzoek om te naderen tot de sacramenten. Wat dit betreft, signaleert men (in het bijzonder in Europa en Latijns-Amerika) verschillende manieren van antwoorden door de herders. Vaak nemen deze gelovigen afstand van de Kerk of gaan ze over naar andere christelijke confessies. In verschillende, niet alleen Europese landen is deze individuele oplossing voor veel mensen niet voldoende, omdat zij streven naar een publieke toelating tot de sacramenten van de kant van de Kerk. Het probleem is niet zozeer dat zij de communie niet meer kunnen ontvangen, maar het feit dat de Kerk hen publiekelijk niet hiertoe toelaat. Het lijkt er dus op dat deze gelovigen eenvoudigweg weigeren om gezien te worden als mensen die leven in een ongeordende situatie.

94. In de kerkelijke gemeenschappen zijn mensen aanwezig die, omdat zij in een kerkrechtelijk ongeordende situatie verkeren, vragen aangenomen en begeleid te worden in hun toestand. Dit gebeurt in het bijzonder wanneer men tracht de leer van de Kerk rationeel te verklaren. In dergelijke omstandigheden is het mogelijk dat deze gelovigen hun toestand beleven als ondersteund door de barmhartigheid van God, waarvan de Kerk een instrument is. Anderen accepteren weer de verplichting te leven in onthouding (FC 84), zoals door enkele Bisschoppenconferenties van het Euro-Atlantische gebied wordt bericht.

95. In veel binnengekomen antwoorden wordt erop gewezen dat men in zeer veel gevallen een duidelijk verzoek tegenkomt om de sacramenten van Eucharistie en boetedoening te mogen ontvangen (vooral in Europa, Amerika en enkele landen van Afrika). Dat verlangen wordt vooral sterker wanneer hun kinderen de sacramenten ontvangen. Soms wenst men toelating tot de communie als om door de Kerk te worden 'gelegitimeerd' en het gevoel van uitsluiting of marginalisering weg te nemen. Wat dit betreft, stellen sommige antwoorden de praktijk van enkele orthodoxe Kerken voor, die naar hun mening de weg opent voor een tweede of derde huwelijk met een boetekarakter; naar aanleiding hiervan wijst men er van de kant van landen die in meerderheid orthodox zijn op, dat de ervaring met deze oplossingen niet een toename van scheidingen verhindert. Anderen vragen om te verhelderen of het om een probleem van doctrinaire of alleen van disciplinaire aard gaat.

Andere verzoeken

96. In zeer veel gevallen, waarop in het bijzonder in Europa en Noord-Amerika wordt gewezen, vraagt men de procedure voor het ongeldig verklaren van een huwelijk te stroomlijnen; wat dit betreft, signaleert men dat het nodig is om de vraag naar het verband tussen geloof en sacrament van het huwelijk uit te diepen - zoals herhaaldelijk werd voorgesteld door Benedictus XVI. In de landen met een orthodoxe meerderheid signaleert men situaties van katholieken die hertrouwen in de orthodoxe Kerk volgens de daar geldende praktijk en vervolgens vragen om te mogen naderen tot de communie in de katholieke Kerk. Anderen vragen om een verheldering van de te volgen praktijk bij gemengde huwelijken, waarbij de orthodoxe partner al gehuwd is geweest en van de orthodoxe Kerk verlof heeft gekregen voor een tweede huwelijk.

Omtrent gescheiden wonende echt)paren en gescheiden personen

97. In verschillende antwoorden benadrukt men de noodzaak meer aandacht te besteden aan hen die uit elkaar zijn gegaan, en hen die gescheiden, maar niet opnieuw zijn gehuwd en trouw zijn gebleven aan de huwelijksband. Het lijkt dat zij vaak aan het lijden van een mislukt huwelijk, het lijden moeten toevoegen dat de Kerk niet op de juiste wijze rekening met hen houdt en dat zij daarom door haar worden verwaarloosd. Men merkt op dat ook zij hun moeilijkheden hebben en er behoefte aan hebben pastoraal te worden begeleid. Bovendien herinnert men eraan dat het belangrijk is dat de aanvraag van de nietigverklaring van een huwelijk bijzonder zorgvuldig door de herders wordt gecontroleerd om geen processen zonder nauwkeurige onderscheiding in te dienen. In dit verband wordt gevraagd om een pastoraal van verzoening te bevorderen, die rekening houdt met de mogelijkheid de gescheiden echtgenoten weer met elkaar te verenigen. Enkelen wijzen op het grote christelijke getuigenis dat gescheiden mensen geven die moedig hun lijden en eenzaamheid aanvaarden en trouw blijven aan de huwelijksband.

Vereenvoudiging van huwelijksprocessen

98. Er wordt veel gevraagd om vereenvoudiging van de canonieke praktijk van de huwelijksprocessen. De standpunten zijn verschillend: sommigen stellen dat een stroomlijning geen deugdelijk middel zou zijn; anderen die vóór een stroomlijning zijn, vragen de aard van het proces van nietigverklaring goed uit te leggen, zodat de gelovigen het beter kunnen begrijpen.

99. Sommigen roepen op tot voorzichtigheid door te wijzen op het risico dat een dergelijk stroomlijnen en vereenvoudigen of reduceren van de voorziene stappen ook kan leiden tot onrechtvaardigheden of fouten. De indruk zou kunnen ontstaan dat men de onontbindbaarheid van het sacrament niet zou respecteren. De verandering zou kunnen leiden tot misbruiken en de vorming van jongeren met het oog op een huwelijk als een verplichting voor het hele leven zou worden belemmerd. Bovendien zou het voeding geven aan het idee van een 'katholieke scheiding'. Zij stellen daarentegen voor een adequaat aantal gekwalificeerde medewerkers op te leiden om huwelijkszaken te behandelen. En in Latijns-Amerika, Afrika en Azië wordt het verzoek naar voren gebracht om het aantal rechtbanken, die in vele regio's ontbreken, te vermeerderen en de instanties ter plaatse meer bevoegdheden te geven door de priesters beter te vormen. Andere antwoorden relativiseren het belang van deze mogelijkheid van stroomlijning, omdat de gelovigen vaak de geldigheid van hun huwelijk aanvaarden en erkennen dat het mislukt is en het niet eerlijk vinden om een nietigverklaring te vragen. Veel gelovigen beschouwen hun eerste huwelijk echter als geldig, omdat zij de redenen van ongeldigheid niet kennen. Vaak is het ook voor gescheidenen moeilijk om terug te keren naar het verleden, dat opnieuw smartelijke wonden zou kunnen openen voor zichzelf en de partner.

100. Velen echter vragen om versnelling: een eenvoudiger en sneller kerkrechtelijk proces, het verlenen van meer bevoegdheid aan de plaatselijke bisschop, een bredere openstelling van het ambt van rechter voor leken, een vermindering van de proceskosten. Enkelen stellen in het bijzonder voor om opnieuw in overweging te nemen of een dubbele gelijkkluidende uitspraak werkelijk noodzakelijk is, op zijn minst in die gevallen waarin men niet in beroep gaat, terwijl in bepaalde gevallen de defensor vinculi (de verdediger van de huwelijksband) wordt verplicht in beroep te gaan. Men stelt ook voor de derde instantie te decentraliseren. In heel de wereld vraagt men om een meer pastorale opzet in de kerkelijke rechtbanken, met meer geestelijke aandacht voor de betrokkenen.

101. In de antwoorden en bemerkingen vraagt men zich af, rekening houdend met de omvang van het pastorale probleem van de mislukking van huwelijken, of het alleen mogelijk is hieraan het hoofd te bieden langs de gerechtelijke weg van een proces. Een voorstel is om langs administratieve weg te werken. In enkele gevallen wordt voorgesteld over te gaan tot een gewetensonderzoek van de betrokken personen bij het vaststellen van de ongeldigheid van de huwelijksband. De vraag is of er andere pastorale instrumenten zijn om de geldigheid van een huwelijk te toetsen, door daartoe aangestelde priesters. In het algemeen wordt een grotere specifieke vorming op dit gebied gewenst van hen die op dit gebied pastoraal actief zijn, zodat de gelovigen op passende wijze geholpen kunnen worden.

102. Een adequatere vorming van de gelovigen met betrekking tot processen voor de nietigverklaring zou in enkele gevallen helpen om moeilijkheden uit de weg te ruimen, zoals bijvoorbeeld van ouders die vrezen dat een nietig huwelijk kinderen onwettig maakt – een probleem dat gesignaleerd wordt door enkele Afrikaanse Bisschoppenconferenties. In veel antwoorden beklemtoont men dat stroomlijning alleen nuttig is, indien men de gezinspastoraal integraal aanpakt. Enkele Aziatische Bisschoppenconferenties wijzen op het geval van huwelijken met niet-christenen die niet willen meewerken aan een canoniek proces.

De pastorale zorg in moeilijke situaties

103. Pastorale liefde drijft de Kerk ertoe de mensen te begeleiden die de mislukking van hun huwelijk hebben meegemaakt, en hen te helpen hun situatie met de genade van Christus te beleven. Een pijnlijker wond ontstaat bij mensen die opnieuw huwen, omdat zij aan een levensstaat beginnen die het hun niet toestaat tot de communie te naderen. Zeker in deze gevallen mag de Kerk niet de houding aannemen van een rechter die veroordeelt (vgl. paus Franciscus, *Homilie* van 28 februari 2014), maar moet zij die van een moeder aannemen die haar kinderen altijd opneemt en hun wonden verzorgt met het oog op genezing (vgl. *EG* 139-141). De Kerk is geroepen met grote barmhartigheid vormen van ‘begeleiding’ te vinden waarmee zij deze kinderen van haar kan ondersteunen in een traject van verzoening. Het is belangrijk met begrip en geduld uit te leggen dat het niet kunnen naderen tot de sacramenten niet betekent van het christelijk leven en de relatie met God uitgesloten te zijn.

104. Met betrekking tot deze complexe situaties maken zeer veel antwoorden duidelijk dat in de bisdommen een aanbod ontbreekt van specifieke hulp voor deze mensen. Veel Bisschoppenconferenties herinneren aan het belang om deze gelovigen een actieve deelname te bieden aan het leven van de Kerk door middel van gebedsgroepen, liturgische momenten en charitatieve activiteiten. Er wordt bovendien gewezen op enkele pastorale initiatieven, zoals bijvoorbeeld een persoonlijke zegening voor wie de Eucharistie niet kan ontvangen, of het aanmoedigen van de kinderen om deel te nemen aan het parochieleven. Men onderstreept de rol van de bewegingen die de huwelijksspiritualiteit bevorderen, van de religieuze ordes en van de parochiële commissies voor het gezin. Veelbetekenend is de aanbeveling van het gebed voor moeilijke situaties in het kader van de voorbeden in de parochiële en diocesane liturgie.

Niet-praktiserenden en niet-gelovigen die om een huwelijk vragen

105. In verband met moeilijke situaties stelt de Kerk zich de vraag welke pastorale activiteit ondernomen moet worden ten opzichte van de gedoopten die, hoewel zij niet praktiserend en niet gelovig zijn, toch vragen om hun huwelijk in de kerk te sluiten. Bijna alle antwoorden

geven aan dat het vaker voorkomt dat twee niet-praktiserende katholieken besluiten een kerkelijk huwelijk aan te gaan, dan dat twee niet-gelovige katholieken om hetzelfde sacrament vragen. De laatste mogelijkheid, die echter niet voor onmogelijk wordt gehouden, wordt beschouwd als zeer onwaarschijnlijk. Daarentegen komt het verzoek voor een kerkelijk huwelijk tussen twee huwelijkskandidaten van wie er één katholiek en dikwijls niet-praktiserend is, veel vaker voor. De redenen die niet-praktiserende katholieken ertoe brengen om met het oog op de viering van het huwelijk weer contact op te nemen met de eigen parochie, zijn naar het oordeel van alle antwoorden die op dit punt ingaan, merendeels gelegen in de aantrekkingskracht die samenhangt met de 'esthetiek' van de viering (atmosfeer, schoonheid, fotoreportage enz.), en tevens in een conditionering die voortkomt uit de kerkelijke traditie van de familie waartoe de huwelijkskandidaten behoren. Vaak prevaleren het feest en de traditionele uiterlijke aspecten boven de liturgie en de christelijke essentie van wat wordt gevierd. In de antwoorden wordt er eenstemmig op gewezen dat deze situatie een gunstige gelegenheid is voor de evangelisatie van het echtpaar. Aanbevolen wordt dat de pastoors en degenen die werkzaam zijn in de gezinspastoraal het paar zeer hartelijk ontvangen en bereidwilligheid tonen.

106. Volgens een aanzienlijk aantal antwoorden en een nog groter aantal bemerkingen, afkomstig uit verschillende streken, zou de voorbereiding op een kerkelijk huwelijk niet alleen catechetische momenten met zich mee moeten brengen, maar ook een gelegenheid tot uitwisseling en kennismaking tussen de mensen. Dit zouden de pastoors meer kunnen bevorderen. Anderzijds komt men in verschillende antwoorden zowel uit het Oosten als uit het Westen een zekere frustratie tegen bij sommige pastoors, die zeer vaak een onloochenbare mislukking van hun pastorale inspanning zien, wanneer slechts een heel klein aantal echtparen na de viering van het huwelijk contact blijft houden met de betreffende parochie.

107. Veel respondenten klagen erover dat de huidige trajecten van huwelijksvoorbereiding in het algemeen ontoereikend zijn om de huwelijkskandidaten tot een ware geloofsvisie te brengen. De ontmoetingen worden in de meeste gevallen opgezet en ervaren als louter gericht op het ontvangen van het sacrament. Juist omdat onder niet-praktiserenden zovelen na afsluiting van de vormende begeleiding die aan het ontvangen van het huwelijk voorafgaat, terugkeren naar hun vroegere manier van leven, heeft men de noodzaak gevoeld - vooral in Latijns-Amerika - om het pastoraat en de evangelisatie van kinderen en de jeugd in het algemeen te verbeteren, te stimuleren en te verdiepen. Wanneer een gelovig paar dat niet praktiserend is weer contact met de parochie opneemt voor de viering van een huwelijk, zo brengt men van meerdere zijden naar voren, is de tijd te kort om een echte geloofsweg in te slaan, ook wanneer het paar deelneemt aan bijeenkomsten van huwelijksvoorbereiding.

108. Volgens het merendeel van de antwoorden wordt de noodzaak om het echtpaar ook na de huwelijksluiting te begeleiden door middel van passende bijeenkomsten, als onontbeerlijk beschouwd. Bovendien hebben vooral de Bisschoppenconferenties van West- en Zuid-Europa met nadruk bevestigd dat in bijzondere gevallen van onrijpheid van de huwelijkskandidaten de keuze om te huwen zonder een Eucharistieviering overwogen moet worden. Wanneer het evident is dat het paar de fundamentele leer van de Kerk aangaande de waarden van het huwelijk en de daaruit volgende verplichtingen niet begrijpt of niet accepteert, zou het volgens enkele Bisschoppenconferenties van Noord-Europa en Noord-Amerika zinvol zijn om voor te stellen de viering van de bruiloft uit te stellen, ook al weet men van tevoren reeds dat een dergelijk voorstel leidt tot onbegrip en misnoegen. Een dergelijke oplossing zou ook het gevaar met zich kunnen meebrengen van een weinig barmhartige rechtlijnigheid.

109. Enkele Bisschoppenconferenties van Oost- en Zuid-Azië melden dat zij als voorwaarde voor de viering van een huwelijk een actieve deelname vragen aan het pastorale leven van de parochie. Zelfs in dit geval heeft men vastgesteld dat in de overgrote meerderheid van de gevallen deze deelname beëindigd wordt direct na de viering van het sacrament. Over het algemeen komt men binnen de afzonderlijke bisdommen al een enorme diversiteit tegen inzake de voorbereiding en organisatie van vormingsbijeenkomsten voorafgaande aan het huwelijk. Bijna altijd wordt alles overgelaten aan de meer of minder gelukkige initiatieven van de afzonderlijke pastoors. Een Europese Bisschoppenconferentie schetst de stijl en de manier waarop men ontmoetingen ter voorbereiding op het huwelijk zou moeten houden, door middel van een reeks programmatische werkwoorden: voorstellen, niet opleggen; begeleiden, niet dwingen; uitnodigen, niet verstoten; uitdagen, nooit teleurstellen.

B. Omtrent verbintenissen tussen personen van hetzelfde geslacht

Burgerlijke erkenning

110. In de antwoorden van de Bisschoppenconferenties betreffende de verbintenissen tussen personen van hetzelfde geslacht verwijst men naar de leer van de Kerk. “Er is geen enkele reden om analogieën, zelfs geen verre analogieën, aan te nemen of vast te stellen tussen homoseksuele verbintenissen en Gods plan betreffende huwelijk en gezin. [...] Niettemin moeten mannen en vrouwen met homoseksuele neigingen ‘met respect, medeleven en fijngevoeligheid worden geaccepteerd. Ten opzichte van hen dient men ieder teken van onterechte discriminatie te vermijden” (Congregatie voor de Geloofsleer, *Beschouwingen omtrent de voorstellen van wettelijke erkenning van verbintenissen tussen homoseksuele personen*, 4). Uit de antwoorden kan men afleiden dat de erkenning door de burgerlijke wet van verbintenissen tussen personen van hetzelfde geslacht grotendeels afhangt van de socio-culturele, religieuze en politieke context. De Bisschoppenconferenties geven drie contexten aan: een eerste is die waarin een repressieve en bestraffende houding overheerst ten opzichte van het verschijnsel homoseksualiteit in al zijn facetten. Dit geldt in het bijzonder daar waar het openlijk tonen van homoseksualiteit door de burgerlijke wet wordt verboden. Enkele antwoorden geven aan dat er ook in deze context vormen van geestelijke begeleiding bestaan voor homoseksuele personen die de hulp van de Kerk zoeken.

111. Een tweede context is die waarin het verschijnsel homoseksualiteit ambivalent wordt behandeld. Homoseksueel gedrag wordt niet bestraft maar getolereerd, zolang het maar niet zichtbaar of openbaar wordt. In deze context bestaat er gewoonlijk geen burgerlijke wetgeving betreffende verbintenissen tussen mensen van hetzelfde geslacht. Vooral in het Westen is er echter in politieke kringen een groeiende neiging tot het goedkeuren van wetten die voorzien in geregistreerde verbintenissen of het zogeheten huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht. Ter ondersteuning van deze visie worden motieven aangevoerd van non-discriminatie, een houding die door gelovigen en een groot gedeelte van de publieke opinie in Midden- en Oost-Europa wordt gevoeld als iets dat wordt opgelegd door een politieke of vreemde cultuur.

112. Een derde context is die waarin de staten een wetgeving hebben ingevoerd die burgerlijke verbintenissen of huwelijken tussen homoseksuele personen erkent. Er zijn landen waar men moet spreken van een ware herdefinitie van het huwelijk, die de visie op het paar reduceert tot enkele juridische aspecten, zoals de gelijkheid van rechten en de ‘non-discriminatie’, zonder dat er een constructieve dialoog is over de daarbij behorende antropologische kwesties en zonder dat het integrale welzijn van de menselijke persoon

centraal staat, in het bijzonder het integrale welzijn van kinderen binnen deze verbintenissen. Waar een juridische gelijkstelling tussen heteroseksueel en homoseksueel huwelijk bestaat, staat de staat vaak de adoptie van kinderen toe (natuurlijke kinderen van een van de partners of kinderen die geboren zijn door kunstmatige bevruchting). Deze context komt vooral voor in de Engelstalige wereld en in Midden-Europa.

De beoordeling van de plaatselijke Kerken

113. Alle Bisschoppenconferenties hebben zich uitgesproken tegen een ‘herdefinitie’ van het huwelijk tussen man en vrouw door middel van de invoering van een wetgeving die de verbintenis tussen twee personen van hetzelfde geslacht toestaat. Er zijn uitgebreide getuigenissen van de kant van de Bisschoppenconferenties aangaande het zoeken naar een evenwicht tussen de leer van de Kerk over het gezin en een respectvolle en niet oordelende houding ten opzichte van mensen die in dergelijke verbintenissen leven. Men heeft over het geheel genomen de indruk dat de extreme reacties van zowel toegeeflijkheid als ontoegeeflijkheid, de ontwikkeling van een doeltreffende pastoraal, die trouw is aan het leergezag en barmhartig ten opzichte van de betreffende personen, niet hebben vergemakkelijkt.

114. Een factor die zeker het pastorale handelen van de Kerk uitdaagt en het zoeken naar een evenwichtige houding ten opzichte van deze werkelijkheid complex maakt, is het bevorderen van de genderideologie, die in enkele streken ertoe neigt ook het primaire onderwijs te beïnvloeden door een mentaliteit te verspreiden die onder de vlag van de bestrijding van homofobie in feite een omverwerping van de seksuele identiteit voorstelt.

115. Omtrent de verbintenissen tussen personen van hetzelfde geslacht leveren veel Bisschoppenconferenties verschillende informatie. In de landen waar wetgeving bestaat over geregistreerde partnerschappen, uiten veel gelovigen zich ten gunste van een respectvolle en niet oordelende houding ten opzichte van deze personen en van een pastoraal die hen aanvaardt. Dat betekent echter niet dat de gelovigen voor een gelijkstelling zijn tussen een heteroseksueel huwelijk en een geregistreerd partnerschap tussen personen van hetzelfde geslacht. Enkele antwoorden en bemerkingsen brengen de bezorgdheid tot uitdrukking dat het opnemen in het kerkelijk leven van personen die in deze verbintenissen leven, zou kunnen worden opgevat als een erkenning van hun verbintenis.

Enkele pastorale aanwijzingen

116. Wat de mogelijkheid betreft van een pastoraal voor deze personen, dient er een onderscheid te worden gemaakt tussen hen die een persoonlijke, soms moeilijke keuze hebben gemaakt en deze met fijngevoeligheid beleven om anderen geen aanstoot te geven, en een houding van een dikwijls agressief promoten en actieve publiciteit. Veel Bisschoppenconferenties onderstrepen dat er geen passende pastorale programma's bestaan, omdat het verschijnsel betrekkelijk recent is. Andere geven een zeker onbehagen toe in verband met de uitdaging om de barmhartige opname van deze mensen en de bevestiging van de morele leer van de Kerk met elkaar te verbinden door een geëigende pastorale zorg die alle dimensies van de persoon insluit. Van enkele kanten wordt de aanbeveling gedaan de identiteit van de persoon niet te laten samenvallen met uitdrukkingen als ‘gay’, ‘lesbisch’ of ‘homoseksueel’.

117. In veel antwoorden en bemerkingen wordt gevraagd om een theologische evaluatie die de dialoog aangaat met de menswetenschappen om een meer gedifferentieerde visie te ontwikkelen op het verschijnsel homoseksualiteit. Het ontbreekt niet aan verzoeken om ook door middel van specifieke organen, zoals bijvoorbeeld de Pauselijke Academies voor Wetenschappen en voor het Leven, de antropologische en theologische betekenis van de menselijke seksualiteit en het verschil tussen man en vrouw uit te diepen om weerstand te bieden aan de genderideologie.

118. De grote uitdaging zal erin bestaan om een pastoraat te ontwikkelen dat erin slaagt het juiste evenwicht te bewaren tussen barmhartige aanvaarding van mensen en een stapsgewijze begeleiding naar een authentieke menselijke en christelijke rijpheid. Enkele Bisschoppenconferenties verwijzen in dit verband naar bepaalde organisaties als geslaagde modellen van een dergelijke pastoraal.

119. Met steeds meer urgentie doet zich de uitdaging voor van de seksuele opvoeding in de gezinnen en onderwijsinstututen, in het bijzonder in de landen waar de staat ertoe neigt op school een eenzijdige en ideologische visie op de geslachtelijke identiteit voor te houden. In de scholen en de parochiegemeenschappen zou men vormingsprogramma's moeten opzetten om jongeren een adequate visie op een affectieve en christelijke rijpheid voor te houden, waarbij men dan ook het verschijnsel homoseksualiteit kan behandelen. Tegelijkertijd laten de bemerkingen zien dat er nog geen overeenstemming bestaat in het kerkelijk leven met betrekking tot de concrete manieren van verwelkoming van de personen die in dergelijke verbintenissen leven. De eerste stap in een langzaam proces zou die van informatie en het vaststellen van onderscheidingscriteria kunnen zijn, niet alleen op het niveau van geestelijken en werkers in de pastoraal, maar ook op het niveau van kerkelijke groepen of bewegingen.

De geloofsoverdracht aan kinderen bij verbintenissen van personen van hetzelfde geslacht

120. Er moet op gewezen worden dat de binnengekomen antwoorden zich uitspreken tegen een wetgeving die de adoptie van kinderen door personen in een verbintenis van hetzelfde geslacht toestaat, omdat men het integrale welzijn van het kind gevaar ziet lopen, dat het recht heeft om een vader en een moeder te hebben, zoals recent nog in herinnering werd gebracht door paus Franciscus (vgl. *Toespraak tot de delegatie van het katholiek internationaal bureau voor de jeugd*, 11 april 2014). Wanneer personen die in deze verbintenis leven, vragen om het doopsel voor het kind, onderstrepen de antwoorden echter bijna unaniem dat het kind met dezelfde zorg, genegenheid en liefde moet worden opgenomen als de andere kinderen. Veel antwoorden geven aan dat het nuttig zou zijn concretere pastorale richtlijnen voor deze situaties te ontvangen. Het is vanzelfsprekend dat de Kerk de plicht heeft de werkelijke situatie met betrekking tot het doorgeven van het geloof aan het kind te toetsen. Als men gerede twijfels heeft aangaande het daadwerkelijk vermogen van de personen van hetzelfde geslacht het kind christelijk op te voeden, dan dient men een adequate ondersteuning van hen te garanderen zoals bij ieder ander paar dat vraagt om het doopsel voor hun kinderen. Hulp in deze zin zou ook kunnen komen van andere personen die in hun familiekring en in hun maatschappelijke kring aanwezig zijn. In deze gevallen zal de voorbereiding op een eventuele doop van het kind in het bijzonder verzorgd worden door de pastoor, die bijzondere aandacht geeft aan de keuze van peter en meter.

DEEL III

HET OPENSTAAN VOOR HET LEVEN EN DE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR DE OPVOEDING

Hoofdstuk I

De pastorale uitdagingen omtrent het openstaan voor het leven

121. In de laatste decennia zijn er inzake het thema van het openstaan voor het leven radicale bezwaren gemaakt. Op dit terrein roert men zeer intieme dimensies en aspecten van het bestaan aan, waarover de wezenlijke verschillen aan het licht komen tussen een christelijke visie op leven en seksualiteit en een sterk gesecculariseerde opvatting. Daarom was Paulus VI zich reeds bij de publicatie van de Encycliek *Humanae Vitae* zeer bewust van de moeilijkheden die zijn uitspraken mettertijd zouden kunnen veroorzaken. Zo schreef hij bijvoorbeeld in dat document: “Het valt te voorzien dat deze traditionele leer wellicht niet door allen gemakkelijk zal worden aanvaard: er zullen zich, versterkt door de moderne communicatiemiddelen, te veel tegenstemmen verzetten tegen de stem van de Kerk. Zij verbaast zich er echter niet over dat zij, evenals haar goddelijke stichter, tot een ‘teken van tegenspraak’ wordt gemaakt, maar zij laat het niet na met nederige vastberadenheid de zedelijke wet, zowel de natuurlijke als de evangelische, te verkondigen” (HV 18).

122. De Encycliek *Humanae Vitae* heeft een zekere profetische betekenis gehad in het opnieuw bevestigen van de onlosmakelijke band tussen huwelijksliefde en het doorgeven van het leven. De Kerk is geroepen de vruchtbaarheid van de liefde te verkondigen in het licht van dat geloof dat “helpt het voortbrengen van kinderen in heel zijn diepte en rijkdom te begrijpen, omdat zich daarin de scheppende liefde laat herkennen die ons het mysterie van een nieuwe persoon geeft en toevertrouwt” (LF 52). Veel van de problemen die uit de antwoorden en bemerkingen blijken, vestigen de aandacht op het lijden van de hedendaagse mens als het gaat om gevoelens, het voortbrengen van het leven, de wederkerigheid tussen man en vrouw, het vader- en moederschap.

Kennis en receptie van het leergezag aangaande het openstaan voor het leven

123. De antwoorden betreffende de kennis van de leer van de Kerk aangaande het openstaan van de echtgenoten voor het leven, beschrijven met een bijzondere verwijzing naar *Humanae Vitae* op realistische wijze het feit dat deze Encycliek in de overgrote meerderheid van de gevallen niet bekend is in haar positieve dimensie. Zij die zeggen haar te kennen, behoren meestal tot kerkelijke verenigingen en groepen die veel in parochies komen of betrokken zijn bij cursussen voor gezinsspiritualiteit. In de overgrote meerderheid van de binnengekomen antwoorden wordt duidelijk dat de morele waardering van de verschillende methodes van geboorteregeling tegenwoordig door de gangbare mentaliteit wordt opgevat als een inmenging in het intieme leven van het echtpaar en als een beperking van de autonomie van het geweten. Er zijn zeker verschillen in standpunt en verschillende houdingen onder de gelovigen omtrent dit thema, al naar gelang de geografische en maatschappelijke context, tussen degenen die leven te midden van een sterk gesecculariseerde en technologische cultuur, en degenen die leven in een eenvoudige en rurale context. In veel antwoorden komt de indruk naar voren dat voor veel katholieken het idee van ‘verantwoordelijk vader- en moederschap’ de gedeelde verantwoordelijkheid inhoudt in geweten de meest adequate methode te kiezen voor de geboorteregeling, op grond van een aantal criteria die gaan van doeltreffendheid via werkelijke uitvoerbaarheid tot lichamelijke tolerantie.

124. Vooral in de bemerkingen komt de moeite naar voren die men heeft om het verschil tussen natuurlijke methoden van regulering van de vruchtbaarheid en contraceptie te begrijpen, zodat in het algemeen dit verschil in de media wordt vertaald in de terminologie van ‘natuurlijke’ en ‘niet natuurlijke’ methoden van contraceptie. Van daaruit is het begrijpelijk waarom een dergelijk onderscheid wordt gevoeld als een excuus en de ‘natuurlijke’ methoden eenvoudigweg worden beschouwd als ondoelmatig en onuitvoerbaar. De natuurlijke methoden voor de regulering van de vruchtbaarheid zijn geen natuurlijke ‘technieken’ die men toepast op een probleem om het op te lossen; zij respecteren de ‘menselijke ecologie’, de waardigheid van de seksuele relatie tussen echtgenoten en zij passen in een visie betreffende een huwelijk dat openstaat voor het leven. In deze zin verschillen zij van contraceptie en uit ervaring blijkt de doeltreffendheid van het gebruik ervan.

125. Antwoorden en bemerkingen laten zien hoe sterk het verschil wordt gevoeld tussen methoden van ‘abortieve’ en ‘niet abortieve’ contraceptie. Vaak is dit het beoordelingscriterium dat wordt gebruikt aangaande de morele integriteit van de verschillende methoden. Bovendien wijst men in de binnengekomen antwoorden en vooral in verschillende bemerkingen op de moeilijkheden in verband met de preventie van AIDS/HIV. Het probleem is ernstig in sommige delen van de wereld, waar deze ziekte zeer verbreid is. Men voelt de behoefte dat het standpunt van de Kerk in dezen beter wordt uitgelegd, vooral tegenover enkele karikaturale vereenvoudigingen in de media. In overeenstemming met een personalistische en relationele visie lijkt het noodzakelijk de kwestie niet te beperken tot puur technische problemen. Het gaat erom begeleiding te geven in drama’s die het leven van talloze personen ten diepste tekenen door aan te moedigen om op een werkelijk menselijke manier de realiteit van de echtelijke relatie te beleven in vaak moeilijke omstandigheden, die de nodige zorg en oprecht respect verdienen.

Enkele oorzaken van de moeilijke receptie

126. In alle antwoorden neigt men ertoe te onderstrepen hoe de moeilijkheden om de boodschap van de Kerk over de vruchtbare liefde tussen man en vrouw te aanvaarden in verband staan met een grote kloof tussen de leer van de Kerk en de opvoeding door de maatschappij, vooral in de streken die het meest door secularisatie worden gekenmerkt. In de uit de Bisschoppenconferenties afkomstige antwoorden wordt overwegend het accent gelegd op de verschillende antropologieën die eraan ten grondslag liggen. Men wijst erop hoe er grote moeilijkheden zijn in het adequaat tot uitdrukking brengen van de verhouding tussen de christelijke antropologie en de betekenis van de natuurlijke regulering van de vruchtbaarheid. Het terugbrengen van het probleem tot casuïstiek draagt niet bij aan het bevorderen van een brede visie op de christelijke antropologie. Vaak wijst men erop hoe de leer van de Kerk door de heersende mentaliteit snel wordt afgewezen als achterhaald, zonder aandacht te schenken aan haar redenen en haar visie op de mens en het menselijk leven.

127. In enkele antwoorden wordt de wijd verbreide contraceptieve mentaliteit in verband gebracht met de massale aanwezigheid van de genderideologie, die ertoe neigt enkele fundamentele elementen van de antropologie te veranderen, waaronder de betekenis van het lichaam en van de geslachtsverschillen, dat wordt vervangen door het idee van de geslachtsoriëntatie, waarbij men zelfs een verandering van geslachtsidentiteit voorstelt. Wat dit betreft, wordt door velen de noodzaak naar voren gebracht verder te gaan dan de algemene veroordelingen ten opzichte van deze ideologie, die steeds meer overal doordringt, om een gefundeerd antwoord te geven op dit standpunt, dat zich vandaag in veel westerse maatschappijen wijd heeft verspreid. In deze zin is het diskrediet dat aan het standpunt van de

Kerk inzake vader- en moederschap wordt gegeven, alleen maar een stukje in het mozaïek van de antropologische verandering die sommige zeer invloedrijke kringen bevorderen. Het antwoord zal daarom niet alleen de kwestie van voorbehoedsmiddelen of natuurlijke methoden mogen betreffen, maar zal moeten liggen op het niveau van de beslissende menselijke ervaring van de liefde door de intrinsieke waarde te ontdekken van het verschil dat het menselijk leven en zijn vruchtbaarheid kenmerkt.

Pastorale aanbevelingen

128. Vanuit pastoraal standpunt wordt er in de antwoorden zeer vaak gewezen op de behoefte aan een grotere verspreiding - in een nieuw taalgebruik, en daarbij een coherente antropologische visie voorhoudend - van wat in *Humanae Vitae* wordt gezegd. Hierbij moet men zich niet beperken tot cursussen ter voorbereiding van een huwelijk, maar ook een programma van opvoeding tot de liefde aanbieden. In enkele antwoorden wordt voorgesteld dat de presentatie van de methoden van natuurlijke regeling van de vruchtbaarheid in samenwerking geschiedt met werkelijk deskundige personen, zowel vanuit medisch als pastoraal standpunt. Daarom dringt men aan op samenwerking met universitaire centra die zich bezighouden met het bestuderen en verdiepen van deze methoden en met het bevorderen van een meer ecologische visie op het menselijk leven. Men suggereert eveneens om meer plaats in te ruimen voor deze thematiek in de vorming van de toekomstige priesters op de seminaries, gegeven het feit dat de priesters er soms niet op voorbereid lijken te zijn om deze thema's te behandelen en soms onjuiste en misleidende aanwijzingen geven.

Omtrent de sacramentele praktijk

129. In verband met de pastorale suggesties inzake het openstaan voor het leven komt men het thema tegen van de met deze situaties verbonden sacramentele praktijk, zowel wat betreft het sacrament van verzoening als de deelname aan de Eucharistie. Wat dit betreft, stemmen de antwoorden wezenlijk overeen, namelijk dat men waarneemt dat in sterk gesecculariseerde gebieden in het algemeen de echtparen het gebruik van anticonceptiemethoden niet als een zonde beschouwen; dientengevolge neigt men ertoe er geen zaak voor de biecht van te maken en zonder problemen te naderen tot de Eucharistie. Anderzijds onderstreept men hoe onder de gelovigen het bewustzijn intact blijft dat abortus een uiterst zware zonde is en steeds een zaak voor de biecht. In andere antwoorden wordt gesteld dat tegenwoordig 'het gewetensonderzoek' van christelijke echtparen zich concentreert op de relatie tussen echtgenoten (ontrouw, gebrek aan liefde) en daarbij veeleer de aspecten van het openstaan voor het leven verwaarloost. Dit bevestigt hoe zwak vaak de relatie gevoeld wordt tussen zelfgave in trouw aan de ander en het voortbrengen van het leven. De antwoorden laten zien hoe verschillend de pastorale houding van de priesters is met betrekking tot dit thema: sommigen hebben een begripvolle en begeleidend houding, anderen betonen zich zeer rigide of - integendeel - zeer soepel. Zo wordt de noodzaak bevestigd de vorming van de priesters aangaande deze aspecten van de pastoraal te herzien.

Het bevorderen van een mentaliteit die openstaat voor het leven

130. In enkele gebieden van de wereld veroorzaken een contraceptieve mentaliteit en de verspreiding van een individualistisch antropologisch model een sterke demografische daling, waarvan de sociale en menselijke gevolgen niet voldoende in aanmerking worden genomen. Het beleid dat gericht is op een dalend geboortecijfer verandert de kwaliteit van de relatie tussen echtgenoten en de verhouding tussen de generaties. Daarom behoort het tot de

pastorale verantwoordelijkheid van de Kerk om erover na te denken hoe een meer voor het leven openstaande mentaliteit kan worden ondersteund.

131. In veel antwoorden en bemerkingen wordt gewezen op het verband tussen het openstaan voor nakomelingschap en maatschappelijke vragen en werk: het bevorderen van de nakomelingschap blijkt intrinsiek in verband te staan met de aanwezigheid van omstandigheden die het jonge echtparen mogelijk maken om in vrijheid, met verantwoordelijkheid en in rust ervoor te kiezen kinderen voort te brengen en op te voeden. Crèches, flexibele werktijden, ouderverlof en faciliteiten om weer in het arbeidsproces te worden opgenomen, blijken in dezen voorwaarden van beslissend belang. In deze zin is er ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid van de christenen in het bevorderen van wetten en structuren die een positieve benadering bevorderen ten opzichte van het leven dat wordt geboren. Vanuit een puur pastoraal standpunt onderstrepen de antwoorden het nut van gezinscounselors, verbonden aan een bisdom of een gezinsorganisatie, die getuigen worden van de schoonheid en de waarde van het openstaan voor het leven. Er wordt aanbevolen dat de synode helpt de diepe antropologische zin van de moraal van het huwelijksleven opnieuw te ontdekken, die boven ieder moralisme uit verschijnt als een oprecht streven om de veeleisende schoonheid van de christelijke liefde tussen man en vrouw te beleven en haar een waarde te geven met het oog op de grootste liefde die zover gaat dat iemand “zijn leven geeft voor zijn vrienden” (*Joh. 15, 13*). Het heeft niet ontbroken aan antwoorden die ertoe uitnodigen de zin van de huwelijks kuisheid in samenhang met de authenticiteit van de liefdevolle ervaring opnieuw te ontdekken.

Hoofdstuk II

De Kerk en het gezin ten overstaan van de uitdaging van de opvoeding

a) De uitdaging van de opvoeding in het algemeen

De uitdaging van de opvoeding en het gezin in de wereld van vandaag

132. De uitdagingen die het gezin onder ogen moet zien op het gebied van de opvoeding, zijn talrijk; vaak voelen de ouders zich niet voorbereid op een zo grote taak. Het leergezag heeft recent het belang beklemtoond van de opvoeding, waarvoor de echtgenoten ook een bijzondere genade in hun huwelijk ontvangen. In de antwoorden en bemerkingen wordt onderstreept dat de opvoeding geïntegreerd moet zijn en de grote vraag aangaande de waarheid moet opwerpen, die op de weg van het leven een leidraad kan zijn (vgl. Benedictus XVI, *Toespraak van 21 januari 2008*). De opvoeding ontstaat binnen een liefde, te beginnen bij de liefdeservaring die het kind beleeft dat door de ouders wordt ontvangen (vgl. Benedictus XVI, *Toespraak van 23 februari 2008*). Opvoeding bestaat uit een breed en diepgaand binnenvoeren in de hele werkelijkheid en in het bijzonder in het maatschappelijk leven, en is de primaire verantwoordelijkheid van de ouders, die de staat moet respecteren, bewaken en bevorderen (vgl. GE 3; FC 37). Paus Franciscus heeft het belang van de opvoeding bij het doorgeven van het geloof onderstreept: “De ouders zijn volgens een uitspraak van de heilige Augustinus niet alleen geroepen de kinderen tot leven voort te brengen, maar hen ook naar God te brengen, opdat zij door het doopsel opnieuw worden geboren als kinderen van God en de gave van het geloof ontvangen” (LF 43).

De geloofsoverdracht en de christelijke initiatie

133. Bij haar pastorale activiteit is de Kerk geroepen om de gezinnen te helpen in hun opvoedende taak, te beginnen bij de christelijke initiatie. Catechese en parochiële vorming zijn onontbeerlijke instrumenten om het gezin in deze opvoedende taak te ondersteunen, in het bijzonder ter gelegenheid van de voorbereiding op doopsel, vormsel en Eucharistie. Naast gezin en parochie wordt gewezen op de vruchtbaarheid van het getuigenis van de groepen van gezinsspiritualiteit en lekenorganisaties, waarbinnen men er steeds meer toe neigt om een 'dienst voor echtparen' te ontwikkelen, waar de verantwoordelijken voor de vorming van gezinnen de groei van de huiskerk stimuleren door middel van persoonlijke ontmoetingen en ontmoetingen tussen gezinnen, waarbij vooral zorg wordt besteed aan het gebed.

134. De christelijke opvoeding in het gezin komt vóór alles tot stand door middel van het levensgetuigenis van de ouders ten overstaan van de kinderen. In enkele antwoorden wordt eraan herinnerd dat de manier van het doorgeven van het geloof niet verandert in de tijd, ook al past zich dit aan aan de omstandigheden, namelijk de weg van heiliging van het echtpaar, persoonlijk gebed en gebed in het gezin, luisteren naar het Woord en getuigenis van liefde. Daar waar men deze levensstijl beleeft, is het doorgeven van het geloof verzekerd, ook als de kinderen worden blootgesteld aan een tegengestelde druk.

Enkele specifieke moeilijkheden

135. De uitdaging van de christelijke opvoeding en van het doorgeven van het geloof wordt in veel landen vaak gekarakteriseerd door een diepgaande verandering in de relatie tussen de generaties, die de communicatie van waarden in de realiteit van het gezin bepaalt. In het verleden lag deze relatie ten grondslag aan een geloofsleven dat werd gedeeld en als erfgoed tussen de ene en de andere generatie werd doorgegeven. Alle Bisschoppenconferenties en zeer veel bemerkingswijzen wijzen op de diepgaande veranderingen in dezen en de invloed ervan op de verantwoordelijkheid van het gezin voor de opvoeding; ook al is het onvermijdelijk verschillen op te merken al naar gelang de traditionele elementen die nog aanwezig zijn in de maatschappij, of de ontwikkeling van secularisatieprocessen. De Bisschoppenconferenties van West-Europa herinneren eraan hoe in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw er een hevig conflict tussen de generaties is geweest. Vandaag lijken de ouders, misschien ook onder invloed van die ervaringen, veel voorzichtiger in het aanzetten van hun kinderen tot een religieuze praktijk. Juist op dit terrein tracht men meer conflicten te vermijden dan ze aan te gaan. Bovendien voelen de ouders zelf zich vaak onzeker als het om religieuze thema's gaat, zodat ze juist bij het doorgeven van het geloof met de mond vol tanden staan en deze taak, ook al vinden ze hem belangrijk, overlaten aan religieuze instituten. Dit lijkt te getuigen van een zwakheid van volwassenen en vooral van jonge ouders, wanneer het erom gaat met vreugde en overtuiging de gave van het geloof door te geven.

136. Uit de antwoorden komt naar voren hoe de katholieke scholen op de verschillende niveaus een belangrijke rol vervullen in het doorgeven van het geloof aan de jongeren en een grote hulp zijn voor de opvoedende taak van de ouders. Er wordt aanbevolen dat zij worden vermeerderd en door de hele kerkgemeenschap worden gesteund. Dat blijkt in het bijzonder van belang in de situaties waarin de staat zich in het bijzonder mengt in de processen van de opvoeding door te trachten het gezin wat betreft zijn eigen verantwoordelijkheid voor de opvoeding buiten spel te zetten. In die zin brengt de katholieke school de vrijheid van opvoeding tot uitdrukking door het primaatschap op te eisen van het gezin als werkelijk subject van het opvoedkundig proces, waaraan alle andere figuren die in het spel zijn in de

opvoeding, moeten bijdragen. Er wordt gevraagd om een grote samenwerking tussen gezinnen, scholen en christelijke gemeenschappen.

137. De taak van het gezin in het doorgeven van het geloof en de opvoeding tot het geloof wordt nog meer als belangrijk gevoeld in de streken waar de christenen in de minderheid zijn, zoals door de Bisschoppenconferenties van het Midden-Oosten in herinnering wordt gebracht. Een droevige ervaring wordt gesignaleerd in de antwoorden die afkomstig zijn uit de landen in Oost-Europa: de oudere generaties hebben geleefd onder het socialisme na de christelijke grondslagen te hebben ontvangen vóór de komst van dat regime. De jonge generatie is daarentegen opgegroeid in een postcommunistisch klimaat, gekenmerkt door sterke seculariseringsprocessen. Dit alles heeft het doorgeven van het geloof negatief beïnvloed. De jonge generaties zijn hoe dan ook vooral gevoelig voor het voorbeeld en het getuigenis van de ouders. In het algemeen zijn de gezinnen die aan kerkelijke bewegingen deelnemen, het meest actief wanneer het erom gaat te trachten het geloof aan de jonge generaties door te geven. In enkele antwoorden vindt men een zekere opvoedkundige paradox met betrekking tot het geloof: in verschillende kerkelijke omstandigheden zijn het niet de ouders die het geloof doorgeven aan de kinderen, maar omgekeerd de kinderen die het geloof omarmen en het overdragen aan ouders die reeds lang geleden de christelijke praktijk achter zich hebben gelaten.

b) De christelijke opvoeding in moeilijke gezinsomstandigheden

138. Als men ziet dat het doorgeven van het geloof en de christelijke opvoeding niet te scheiden zijn van een authentiek getuigenis van leven, dan begrijpt men hoe moeilijke situaties binnen het gezin de complexiteit van het opvoedkundig proces versterken. In deze zin dient met het oog op de christelijke opvoeding meer pastorale aandacht te worden geschonken aan de gezinsomstandigheden waarin de kinderen in het bijzonder te lijden kunnen hebben onder de zogenaamde ‘ongeordende’ situatie van de ouders. Wat dit betreft, is het gebruik van uitdrukkingen wenselijk die niet het idee van afstand geven, maar van integratie; die in grotere mate het idee van welkom zijn, liefde en kerkelijke begeleiding kunnen overdragen, zodat vooral bij de betreffende kinderen en jongeren niet de indruk wordt gewekt van een afwijzing of discriminatie van hun ouders, in het bewustzijn dat de situaties ‘ongeordend’ zijn en niet de personen.

Een algemeen overzicht van de situatie

139. Het overzicht van de huidige situatie van de opvoeding is tamelijk complex en veranderlijk. Er zijn streken waar het katholieke geloof grote instemming blijft vinden, maar waar het aantal kinderen en jongeren dat geboren en opgegroeid is in gewone gezinnen, een duidelijke daling vertoont. In andere streken moeten de particuliere Kerken andere opvoedkundige uitdagingen trotseren in een context waarin de buitenechtelijke vormen van samenleven, homoseksualiteit of burgerlijke huwelijken niet geoorloofd zijn, hoewel de Kerk echter in verschillende gradaties deze moeilijke of ongeordende toestanden intussen overal tegenkomt. Dit verschijnsel neemt toe, ook daar waar de tegenwoordigheid van gezinnen met twee ouders die regulier verenigd zijn in een kerkelijk huwelijk, nog aanzienlijk is.

140. Uit de antwoorden komen naar aanleiding van ongeordende toestanden en hun invloed op de opvoeding drie elementen naar voren. Omtrent de verbintenissen tussen personen van hetzelfde geslacht constateert men uit de antwoorden dat deze, nog tot ‘liberaal-progressieve’ landen beperkte, realiteit voor het ogenblik geen specifieke pastorale vragen oproept. Er is

reeds gewezen op enkele pastorale aanwijzingen aan het einde van deel twee. Een tweede element dat in overweging moet worden genomen, is het huidige bestaan en toenemen van eenoudergezinnen: vaak betreft het moeders die in armoedige omstandigheden voor hun kinderen moeten zorgen. Het verschijnsel stelt vooral vragen aan de fijngevoeligheid van de Kerken van Latijns-Amerika en van Azië, waar niet zelden deze moeders gedwongen worden de opvoeding van de kinderen toe te vertrouwen aan de familieclan. Op de derde plaats is in het Zuiden van de wereld het verschijnsel van de ‘straatkinderen’ zeer belangrijk: zij worden door ouders in moeilijkheden aan hun lot overgelaten, zijn wees door de gewelddadige dood van hun ouders, soms worden zij toevertrouwd aan hun grootouders.

De verzoeken die tot de Kerk worden gericht

141. In het algemeen komt uit een analyse van de antwoorden naar voren dat de ouders in ongeordende situaties zich tot de Kerk wenden met zeer verschillende houdingen, al naar gelang de gevoelens en motiveringen die hen bezielen. De een heeft veel respect en vertrouwen jegens de Kerk en de ander laat daarentegen een negatieve houding zien op grond van schaamte over de gemaakte keuzes, of weer een ander aarzelt te naderen uit vrees te worden afgewezen of gemarginaliseerd. Terwijl sommigen denken dat de kerkgemeenschap hen zal begrijpen en welwillend zal opnemen ondanks hun mislukkingen en moeilijkheden, beoordelen anderen de Kerk als een instelling die zich teveel bemoeit met de levensstijl van de mensen, of zijn zij ervan overtuigd dat de Kerk een soort voogd is die opvoeding en begeleiding moet garanderen, maar zonder al te veel pretenties te hebben.

142. Het belangrijkste en meest verbreide verzoek dat ouders in deze levensomstandigheden richten tot de particuliere Kerk, betreft de toediening van de sacramenten aan de kinderen, vooral het doopsel en de eerste communie. Daaraan kleeft echter één duidelijke moeilijkheid, namelijk dat aan de godsdienstige vorming en de deelname aan het parochiële leven het verschuldigde belang en de juiste waarde wordt toegekend. Velen weten dat de catechese een voorwaarde is om de sacramenten te ontvangen, maar zij beschouwen deze meer als een verplichting, een formaliteit of een compromis dat men moet aanvaarden, opdat het kind datgene kan ontvangen waarom wordt gevraagd. De antwoorden maken erop attent dat men vaak terughoudendheid en desinteresse ontmoet van de kant van de ouders ten opzichte van het door de gemeenschappen voorgestelde traject van christelijke vorming. Het gevolg is dat de ouders, als ze kunnen, het vaak vermijden om deel te nemen aan de bijeenkomsten die voor de kinderen en voor hen georganiseerd worden en zich verontschuldigen om redenen van tijd en werk, terwijl het vaak onverschilligheid en het zoeken naar gemakkelijkere en snellere oplossingen betreft. Soms leggen zij ook een negatieve houding aan de dag ten opzichte van de eisen van de catechisten. In andere gevallen is hun onverschilligheid duidelijk, omdat zij altijd passief blijven ten opzichte van welk initiatief dan ook en zich niet engageren in de godsdienstige opvoeding van hun kind.

143. Wat uit de analyse van de gegevens naar voren komt, is dat zeer veel van deze ouders, evenals overigens een groot gedeelte van de katholieke regulier gehuwde ouders, voor hun kinderen vragen om de initiatie in de sacramenten om niet met een gewoonte, met een typisch maatschappelijk gebruik te breken. Het sacrament vertegenwoordigt voor velen nog een traditioneel feest, waar zij meer om zich te conformeren aan een gewoonte in de familie en de maatschappij dan uit overtuiging om vragen. Er zijn echter ook ouders die het geloof oprecht wensen door te geven aan hun kinderen en zich daarom toevertrouwen aan de programma's van vorming die de parochie voorstelt met het oog op de toediening van de sacramenten. Soms vragen zij zelf om uit situaties geholpen te worden die hen zwak maken, en zijn zij

bereid om een authentieke weg van spiritualiteit te gaan en wensen zij actief deel te nemen aan het leven van de Kerk door zich te laten betrekken bij het catechetisch-sacramenteel traject van hun kinderen. In niet weinig gevallen herontdekken de ouders het geloof op een zuiverder wijze en soms komen zij ertoe dat ze na jaren van samenleven zelfs vragen om het huwelijk.

144. Uit de antwoorden komen ook andere soorten van verzoeken naar voren die de ouders in ongeordende situaties tot de Kerk richten. In bepaalde culturele omstandigheden gebeurt het dat zij om de sacramenten voor de kinderen vragen om redenen van bijgeloof of om te vermijden dat zij in ongelooft blijven steken. In andere omstandigheden richten zij zich tot de plaatselijke priesters om eenvoudigweg economische of opvoedkundige ondersteuning te ontvangen. Over het algemeen neemt de vraag naar het vormsel voor de eigen kinderen af, vooral in de meer geseclariseerde landen. Het idee verspreidt zich dat het goed is kinderen de vrijheid en de verantwoordelijkheid toe te staan om het traject van de initiatie in het christelijk leven te beginnen. Een moeilijkheid doet zich voor wanneer gescheiden ouders het niet eens zijn met betrekking tot het traject van christelijke initiatie van het kind; in deze gevallen is de Kerk geroepen een belangrijke rol van bemiddeling door middel van begrip en dialoog op zich te nemen.

145. Wat het verzoek om katholiek godsdienstonderwijs voor de eigen kinderen betreft, kunnen er in de binnengekomen antwoorden en bemerkingsen twee soorten onderscheiden worden. Enerzijds zijn er gevallen waarin het mogelijk is buiten de parochiecatechese al dan niet gebruik te maken van katholiek godsdienstonderwijs op school. Over het algemeen kiezen ook ouders die in ongeordende situaties leven, voor deze mogelijkheid en vooral in Europa vele niet-katholieken en niet-gedoopten. In de laatste jaren is in enkele gebieden van de Europese landen het aantal gegroeid van degenen die zich hebben opgegeven voor het katholiek godsdienstonderwijs op openbare scholen. Anderzijds zijn er enkele basisschoolsystemen (zoals dat van Australië) die de mogelijkheid bieden van een goede geloofsopvoeding en van geloofsonderwijs. In deze gevallen maken veel ouders in ongeordende situaties, wanneer het kind gedoopt wordt, gemakkelijk gebruik van de mogelijkheid om de door dezelfde school aangeboden programma's van christelijke vorming die op het ontvangen van de sacramenten voorbereiden, te volgen zonder deel te hoeven nemen aan de trajecten van de parochiecatechese. Weer anders is de situatie van de katholieke scholen en colleges die aanwezig en actief zijn op alle continenten. Hier kunnen de kinderen van ouders in ongeordende situaties zich opgeven zonder voorafgaande voorwaarden. Het blijkt immers dat zij zich graag hiertoe richten, vooral omdat zij weten dat zij ondersteuning en medewerking zullen ontvangen bij de opvoeding van de kinderen. In Afrika zijn de katholieke scholen belangrijke plaatsen voor de christelijke opvoeding van de kinderen. In de antwoorden wordt sporadisch ingegaan op de invloed van het katholiek godsdienstonderwijs in het traject van de geloofsopvoeding. Er wordt gewezen op pogingen tot samenwerking tussen parochiecatechese, schoolactiviteiten en katholiek onderwijs door meer op dit terrein werkzaam te zijn. Dit lijkt de weg te zijn die moet worden bevorderd vooral daar waar het katholiek godsdienstonderwijs zich beperkt tot het intellectuele aspect.

De antwoorden van de particuliere Kerken

146. De particuliere Kerken hebben zich ervoor ingezet om de gezinnen, ook de gezinnen in ongeordende situaties, te begeleiden. Wanneer de ouders die afstand hadden genomen van de Kerk, weer naderen en de kerkgemeenschap weer vragen om een sacramentele voorbereiding voor hun kinderen, is de vruchtbaarste benadering die in de antwoorden wordt geregistreerd,

die van de aanvaarding zonder vooroordelen. Dat betekent dat respect, welwillende openheid en luisteren naar menselijke en geestelijke behoeften zich bewezen hebben als fundamentele houdingen om een gunstige en geschikte omgeving te creëren voor de verkondiging van de evangelische boodschap. Onder de doeltreffende en veelbetekenende kerkelijke ervaringen die erop gericht zijn de weg van deze ouders te ondersteunen, worden genoemd: de gemeenschappelijke catechese en de gezinscatechese; de bewegingen die de huwelijkspastoraal ondersteunen; de zondagsmis; de bezoeken aan gezinnen; de gebedsgroepen; de volksmissies; het leven van de kerkelijke basisgemeenschappen; de Bijbelgroepen; de activiteiten en de pastoraal van de kerkelijke bewegingen; de christelijke vorming die de ouders wordt geboden van de kinderen en jongeren die de talrijke colleges en centra van katholieke educatie bezoeken, vooral in Latijns-Amerika. Dikwijls zijn het de kinderen die de ouders evangeliseren.

147. Ondanks wat tot nu toe is gezegd, wordt er in niet weinig antwoorden geconstateerd dat de huidige pastoraal van de Kerk niet altijd in staat is om adequaat deze specifieke situaties te begeleiden. Het pastorale handelen heeft vernieuwing nodig, creativiteit en vreugde om indringender en meer proactief te zijn in het creëren van een wederkerige relatie tussen vorming van de kinderen, geloofsopvoeding van de ouders en gemeenschapsleven. Er bestaan nieuwe initiatieven die in deze richting gaan: momenten van vorming, van gebed en retraite, bestemd voor de ouders, dikwijls tegelijkertijd met de sacramentencatechese van de kinderen; de 'scholen voor ouders'; de catechetische programma's betreffende gezinsmoraal en seksuele moraal; de gelegenheid om meer echtparen die willen trouwen, bijeen te brengen in eenzelfde huwelijksviering (*mass-marriage*), mede om aan de financiële problemen tegemoet te komen, die soms het verzoek om een huwelijk vertragen en ontmoedigen, zoals bijvoorbeeld in Nigeria en Zuid-Afrika. Enkelen wijzen erop dat het in ieder geval om een nog niet volledig ontwikkeld aanbod gaat.

148. Uit de antwoorden op de enquêtes komt naar voren dat enerzijds de begeleiding van de ouders afhangt van de bereidheid zich erbij te laten betrekken en zich te laten leiden. Anderzijds hangt hun begeleiding vooral af van het verantwoordelijkheidsgevoel en de zorg van de plaatselijke priesters en hun vermogen de hele parochiegemeenschap zo veel mogelijk erbij te betrekken. In de Duitse parochies worden bijvoorbeeld zowel de kinderen als de ouders begeleid door een groep catechisten die hen gedurende heel het catechetisch traject begeleiden. In de grote steden lijkt het ingewikkelder om erin te slagen een op de persoon gerichte pastorale benadering te realiseren. In ieder geval vormt de mogelijkheid om deze zusters en broeders met diepgaande aandacht te benaderen, hen te volgen, naar hen te luisteren, hen te helpen de vragen die hun ter harte gaan tot uitdrukking te brengen, hun een weg voor te houden die opnieuw het verlangen doet opkomen naar een verdieping van de relatie met de Heer Jezus - ook door middel van authentieke gemeenschapsbanden - een uitdaging. De reeds bestaande initiatieven zouden moeten worden versterkt, zoals het initiatief dat wordt gestimuleerd door enkele Zuid-Amerikaanse Bisschoppenconferenties, die educatief materiaal ontwikkelen en aanbieden om deze ouders te helpen bij de opvoeding van de kinderen.

149. De particuliere Kerken weten goed dat niet de kinderen en jongeren schuld hebben aan de keuzes of de manier van leven van de eigen ouders. Daarom worden de kinderen overall zonder onderscheid ten opzichte van de anderen met dezelfde liefde en aandacht ontvangen. Het aanbod van christelijke vorming dat hun wordt gedaan, verschilt niet van de initiatieven van catechese en pastorale activiteit die gericht zijn op de kinderen van de hele gemeenschap: de catechese, de gebedsscholen, de initiatie in de liturgie, de groepen, in het bijzonder de

kindermissie in Latijns-Amerika, de scholen voor Bijbels theater en de parochiekoren, de parochiescholen en parochiekampen, de jongerengroepen. Er wordt opgemerkt dat er geen bijzondere activiteiten zijn die deze kinderen steun kunnen bieden om hun wonden te laten helen of te behandelen. Wenselijk is het stimuleren van een aanbod voor hun welzijn, het scheppen van mogelijkheden ter ondersteuning, vooral in de moeilijke periode van het uit elkaar gaan en de scheiding van de ouders, een periode waarin zij moeten kunnen blijven hopen op familiebanden ondanks het feit dat hun ouders uit elkaar gaan. In een bisdom in Noord-Europa, waar het aantal kinderen van gescheiden ouders zeer groot is, organiseren enkele pastoors om de veertien dagen een catechese om tegemoet te komen aan de problemen van deze gezinsomstandigheden en de moeilijkheden van deze kinderen die in het weekend niet altijd aan de catechese kunnen deelnemen. Op deze manier kunnen de kinderen altijd deelnemen zonder zich anders te voelen.

150. Behalve door parochies, verenigingen en bewegingen wordt er voor deze ouders en hun kinderen een waardevolle bijdrage geleverd door het apostolaat van de instituten van vrouwelijke religieuzen. Dit gebeurt vooral daar waar vormen bestaan van uiterste armoede, religieuze onverdraagzaamheid of uitbuiting van de vrouw. Ook het werk ten behoeve van de Verspreiding van het Geloof draagt door middel van gewone en buitengewone hulp bij aan de christelijke opvoeding en vorming van kinderen, ook van kinderen met ouders in een ongeordende situatie.

Tijden en wijzen van de christelijke initiatie van de kinderen

151. Voor het traject van voorbereiding op de sacramenten en de sacramentele praktijk houdt men zich aan hetgeen wordt aangegeven door de canonieke normen, de Bisschoppenconferenties en de diocesane richtlijnen. Er wordt niet voorzien in een alternatief voorbereidingstraject dat anders is dan dat van de kinderen van reguliere gezinnen. Daarom volgt men in het algemeen de klassieke route, die voorziet in de voorbereiding op het sacrament van het doopsel door middel van ontmoetingen met de ouders; hierop volgt de naar leeftijd geordende voortschrijdende catechese voor de voorbereiding, in ongeveer drie of vier jaar, op de andere sacramenten van de christelijke initiatie, op voorwaarde dat de ouders erom vragen dat de kinderen deze mogen ontvangen. Na het vormsel gaat in enkele bisdommen het traject van de vorming verder met pastorale ervaringen zoals de plechtige communie en specifieke initiatieven voor jongerengroepen. In het algemeen maakt men na het vormsel een abrupte daling mee in de deelname, die wellicht veroorzaakt wordt door een weinig op de jongeren afgestemde catechese, of aan het nalaten van de sacramentele praktijk, die toe te schrijven is aan een geringe persoonlijke motivatie. Dit bevestigt de ontbrekende verankering in het geloof en het gebrek aan een op de persoon gerichte begeleiding. De verschillen die er zijn tussen de particuliere Kerken en de verschillende katholieke Oosterse Kerken inzake deze thema's kunnen verband houden met de volgorde waarin de sacramenten worden toegediend, met de leeftijd waarop zij kunnen worden ontvangen of ook met de organisatie van de catechetische programma's. Daarbij komen pastorale keuzes die ertoe zouden moeten aanmoedigen om nieuwe wegen van pastorale begeleiding te openen.

152. Sommigen zijn van mening dat de sacramenten niet op een bij voorbaat vastgelegde leeftijd gevierd moeten worden, maar rekening houdend met de geestelijke rijpheid van de kinderen, hoewel een dergelijke praktijk niet zelden moeilijkheden tussen ouders veroorzaakt. In andere gevallen ontvangen kinderen van ongeordend samengestelde gezinnen het doopsel na 3 of 4 jaar catechese, op de leeftijd waarop hun leeftijdsgenoten toegelaten worden tot de eerste communie, zoals dat bijvoorbeeld bepaald is door enkele Afrikaanse

Bisschoppenconferenties. Wanneer ouders die slechts samenwonen, vragen om het doopsel voor hun kinderen zijn er Kerken waar men kiest voor een persoonlijke begeleiding van de ouders alvorens het sacrament toe te dienen aan de kinderen. Het onderricht moet hen ertoe brengen weer tot de sacramenten te naderen, tot aan de viering van het huwelijk toe. Pas na enkele jaren ontvangen de kinderen het doopsel. Deze praktijk bestaat in enkele Afrikaanse en Arabische landen. In andere landen zou pastoraal rigorisme omtrent het morele niveau van het leven van de ouders het risico met zich meebrengen kinderen ten onrechte de sacramenten te weigeren en een onterecht onderscheid te maken tussen verschillende moreel onaanvaardbare situaties (bijvoorbeeld wanneer de kinderen gestraft worden voor het ongeldige huwelijk van de ouders, maar het geen rol speelt of de ouders leven van misdaad of uitbuiting). Slechts zelden verwijst men naar een catechumenaat voor kinderen.

Enkele specifieke moeilijkheden

153. De moeilijkheden die geconstateerd worden in de sacramentele praktijk richten de aandacht op delicate vragen en problematische punten voor de praktijk van de particuliere Kerken. Met betrekking tot het sacrament van het doopsel wordt bijvoorbeeld de houding van tolerantie beklagd waarmee het soms wordt toegediend aan de kinderen van ouders in een ongeordende situatie, zonder een traject van vorming. Met betrekking tot hetzelfde onderwerp constateert men gevallen waarin het traject van de christelijke initiatie wordt geweigerd, omdat een van de ouders in een ongeordende situatie leefde. In de antwoorden wordt meermaals verwezen naar het sterke ongenoegen van ouders niet tot het sacrament van verzoening en de Eucharistie te mogen naderen, terwijl de kinderen worden uitgenodigd om deel te nemen aan de sacramenten. Een dergelijk ongenoegen hangt samen met het wel of niet begrijpen van de zin van het niet toelaten, die niet alleen als negatief opgevat moet worden, maar als deel van een mogelijke weg van genezing.

Enkele pastorale aanwijzingen

154. Steeds noodzakelijker lijkt een pastoraal met invoelingsvermogen, die wordt geleid door het respect voor deze ongeordende situaties en die in staat is de opvoeding van de kinderen daadwerkelijk te ondersteunen. Men wordt de noodzaak gewaar van een betere, permanente en effectievere begeleiding ten behoeve van ouders die in deze situaties leven. Vanwege het grote aantal mensen dat bij gelegenheid van de voorbereiding van de kinderen op de sacramenten weer tot het geloof terugkeert, zou men op lokaal niveau moeten nadenken over gepaste wegen voor herontdekking en verdieping van het geloof. Dit zou ook een adequate voorbereiding en een passende pastorale activiteit vereisen. Een veelbetekenend signaal is nieuw begrip van de waarde en de rol die de peter en meter vervullen op de weg van het geloof van kinderen en jongeren. De suggesties die betreffende dit thema naar voren komen, variëren van de noodzaak om de criteria te heroverwegen voor hun keuze, die steeds moeilijker wordt door het groeiend aantal personen in ongeordende situaties, tot de noodzaak om de catechese aan ouders en peters en meters op te zetten of uit te bouwen, gezien het hoge percentage van hen die geen besef hebben van de betekenis van het sacrament. Een specifieke pastorale begeleiding zal moeten worden gewijd aan de gemengde huwelijken en huwelijken met een verschil in eredienst, die vaak grote moeilijkheden in de religieuze opvoeding van de kinderen tegenkomen.

155. Van de kant van de Bisschoppenconferenties vraagt men zich af of het niet mogelijk is in iedere christelijke gemeenschap echtparen te vormen die kunnen begeleiden en ondersteunen op de weg van de groei van personen die echt erin geïnteresseerd zijn om goede meters en

peters te zijn. In streken waar catechisten een belangrijke en tegelijk delicate rol vervullen, wordt voorgesteld dat zij beter opgeleid worden en met verbeterde criteria worden uitgezocht. De gevallen van catechisten die in een ongeordend huwelijk leven, roepen namelijk verdeeldheid en verbijstering op. Men wijst erop dat de Kerk meer aandacht moet geven aan de kwaliteit van het catechetisch aanbod en men vraagt om een betere vorming voor de catechisten zodat ze door hun leven een geloofwaardig getuigenis kunnen geven. Men wijst ook op de noodzaak van een voorbereiding op de sacramenten door middel van de evangelisatie van de personen: men zou meer moeten werken aan een initiatie in het geloof en het leven. Men vraagt erom een pastorale zorg voor de ouders te garanderen vanaf het doopsel van hun kind tot de eerste communie van het kind. Men stelt voor op het niveau van de dekenaten of vicariaten ontmoetingen te organiseren voor mensen die leven in of te maken hebben met problematische gezinsomstandigheden en tegelijk groepen zijn de kinderen in het geloof op te voeden.

156. Katholieke scholen hebben een grote verantwoordelijkheid jegens het groeiende aantal kinderen en jongeren onder hun leerlingen van wie de ouders in een ongeordende situatie leven. De educatieve gemeenschap van de school zou in deze steeds meer de rol van het gezin moeten vervangen door een gastvrije atmosfeer te creëren die in staat is Gods gelaat te laten zien. Het is, hoe dan ook, wenselijk dat de voorbereiding op de sacramenten tot stand komt in een effectieve samenwerking tussen parochie en katholieke school om het gevoel van bij de gemeenschap te behoren te versterken. Men vraagt dat op alle kerkelijke niveaus het aanbod van vorming en opvoeding tot liefde, genegenheid en seksualiteit voor kinderen, tieners en jongeren wordt versterkt. Het voorstellen van nieuwe modellen van heiligheid in het huwelijksleven zou de persoonlijke groei binnen het gezin kunnen bevorderen in zijn structuur van bescherming, opvoeding en liefde.

157. In de gevallen van enkele moeilijke situaties, bijvoorbeeld van echtparen van vluchtelingen of migranten, zou de Kerk vóór alles materiële en psychologische ondersteuning moeten bieden en hulp in het onderwijs en in het voorkomen van misbruik of uitbuiting van minderjarigen. In het geval van rondtrekkende mensen, die in het algemeen om het sacrament van het doopsel voor hun kinderen vragen, zouden de particuliere Kerken zich intensiever moeten inzetten voor een geestelijke begeleiding van het gezin, opdat het hele traject van de christelijke initiatie kan worden voltooid.

SLOT

158. Het uitgebreide materiaal dat is binnengekomen bij het secretariaat van de Bisschoppensynode wordt in dit *Instrumentum laboris* op zo'n manier gepresenteerd dat het kan bijdragen aan de beoogde dialoog en verdieping tijdens de Derde Algemene Buitengewone Vergadering van de Bisschoppensynode. De rijkdom van hetgeen vervat ligt in de antwoorden en bemerkingen is veel groter dan wat hier vermeld wordt in deze pagina's die bedoeld zijn om te dienen als een eerste referentiepunt voor de synodale discussie. De drie grote terreinen waarover de Kerk het debat wil ontwikkelen om te komen tot aanwijzingen hoe te antwoorden op de nieuwe vragen die leven onder het volk van God, zijn de volgende: de verkondiging van het Evangelie van het gezin onder de huidige omstandigheden; de gezinspastoraal die vanwege de nieuwe uitdagingen verder ontwikkeld moet worden; de generatieve en educatieve relatie van de ouders met hun kinderen.

159. Wij besluiten deze weg waarop wij in de binnengekomen antwoorden en bemerkingen vreugde en hoop, maar ook onzekerheid en lijden hebben ontmoet door terug te keren naar de bronnen van geloof, hoop en liefde: wij vertrouwen ons toe aan de Heilige Drie-eenheid, het

mysterie van absolute liefde, dat zich heeft geopenbaard in Christus en dat ons is meegedeeld door middel van de Heilige Geest. De liefde van God straalt op bijzondere wijze in de heilige Familie van Nazaret, het zekere referentiepunt en de troost voor ieder gezin. Hierin schittert de ware liefde waarop al onze gezinnen de blik moeten richten om daaruit licht, kracht en troost te putten. Aan de Heilige Familie van Nazaret willen wij de Derde Algemene Buitengewone Vergadering van de Bisschoppensynode toevertrouwen met de woorden van paus Franciscus:

Gebed tot de Heilige Familie

*Jezus, Maria en Jozef,
in u beschouwen wij
de luister van de ware liefde
en met vertrouwen wenden wij ons tot u.*

*Heilige Familie van Nazaret,
maak ook van onze gezinnen
plaatsen van gemeenschap en gebed,
authentieke scholen van het Evangelie
en kleine huiskerken.*

*Heilige Familie van Nazaret,
laat gezinnen nooit meer ervaren
wat geweld is, uitsluiting en scheiding:
dat ieder die gewond is of te schande gemaakt,
spoedig vertroosting en genezing mag ervaren.*

*Heilige Familie van Nazaret,
laat de komende Bisschoppensynode
ons meer bewust maken
van de heiligheid en onschendbaarheid van het gezin
en van zijn schoonheid in het plan van God.*

*Jezus, Maria en Jozef,
wil ons horen en verhoren.*

Amen.

Copyright 2014 - Algemeen Secretariaat van de Bisschoppensynode en Libreria Editrice Vaticana

–

vertaling: drs. H.M.G. Kretzers, onder eindredactie van drs. W.H. van den Dool